T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BALAT'IN MEKANSAL GELİŞİM SÜRECİ

LÜTFİ KAVALCI

2501990226

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SUNA DOĞANER

İSTANBUL, 2010

ÖZ

Balat; ilk olarak, Bizans devrinde, Byzantion'dan (Haliç'ten) Vlaherna (Blachernae) Sarayı'na, giriş kapısı üzerinde bulunması ile değerlenmiş bir semttir. Osmanlı devrinde ise ticaretin ön planda olduğu çarşısı ile önem kazanmıştır. Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise sanayi ön planda olmuştur. Yerleşme alanlarının fonksiyonları, zaman içinde değişikliğe uğramış, buralara farklı kimlikler kazandırmıştır. Bu farklılıkların, olumlu sonuçları olduğu gibi, hızlı, plansız veya yanlış planlama ile birçok toplumsal ve çevresel olumsuzluklara neden olmuştur.

Balat'ta, Ermeniler ve Rumlar da bulunmasına rağmen, Musevilerin çoğunlukta olmasından dolayı, her dönem Musevi semti olarak anılmıştır. Günümüzde kırsal kesimden göçle gelenlerin yerleşme alanı olmuş, düşük nitelikli çevre kalitesi, düşük eğitim düzeyi ile birlikte yetersiz hizmet görmesi, yüksek düzeyde suç ve şiddet imajıyla değerlendirilmeye başlamıştır.

Balat, çağdaş yaşam standartları ve sağlıklı çevre özelliklerinden uzak, aslına uygun olmayan fonksiyonel kullanımı neticesinde, haddinden fazla müdahale veya ihmal görmüştür. Bu yanlış kullanım, semtin fiziksel, işlevsel, ekonomik ve sosyal yapısını olumsuz etkilemiş, çekicilik ve cazibe özelliklerini yitirmiştir. Son on yıldan beri Balat'ın yeniden canlandırılması ve sahip olması gereken nitelik ve standartlara kavuşturulabilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

Balat; coğrafi konumunun verdiği avantajları kullanarak, ticaret fonksiyonu başta olmak üzere yeniden Haliç ile birlikte canlanmaya ve kalkınmaya başlamıştır. UNESCO destekli rehabilitasyon çalışmaları ile birlikte Fatih Belediyesi'nin semtteki çalışmaları ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sahil kesimindeki düzenlemeleri, semtin çehresini tekrar değiştirmiştir. Balat'ta geleceğe yönelik gelişme; tarihsel konutları ve yapılarıyla kültür turizmi yönünde olmalıdır.

ABSTRACT

Balat is a district which firstly appreciated by being on the way from Byzantion (The Golden Horn) to the entry gate of Vlaherna (Blachernae) Palace in the Byzantine era.
But in the Ottoman period it became more important with its bazaar where trade was in the forefront. In the late Ottoman period and in the early years of the Republic, the industry had been in the forefront. The functions of Settlements have changed over time. This change made this area acquire different identities. These differences have led to many social and environmental negative consequences with rapid, unplanned or impromer planning as well as positive results.

Although there are Armenians and Greeks in Balat, in each period it is known as Jewish district because of the majority of Jews. Nowadays, Balat becomes the residential area for the people who migrate from rural areas and it is assessed by the low qualified environmental quality, seeing poor service because of having low education level and high levels of crime and violence image.

The result of imperior functional use that is away from modern living standards and healthy environment properties, Balat has been neglected or intervened too much. This misuse has an adverse affect on the physical, functional, economic and social structure of the district. It had lost their charm and attraction characteristics accordingly. Some studies have been initiated to revitalize Balat and to gain the qualifications and standards that Balat should have since the last decade.

Using the advantage of geographical location, Balat, mainly in trade, re-started the revival and development with the Golden Horn . With UNESCO supported rehabilitation works, Fatih Municipality’s works in Balat and Istanbul Metropolitan Municipality Council's regulations in coastal areas have changed the face of the district again. Balat’s future development should be in the direction of cultural tourism with historical houses and buildings.

ÖNSÖZ

Tezde “Balat Semti’nin Mekansal Gelişim Süreci kapsamlı olarak araştırılmış, semtin oluşumu ve gelişimi üzerinde, yakın ve uzak geçmişte, etkili olmuş olan etkenler saptanmaya çalışılmıştır. Tezin hazırlanmasında arazi çalışması, veri toplanması bunların analiz ve sentez edilmesi, verilerin yorumlanması ve yaşayan halk ile karşılıklı görüşülme gibi yöntemlerden yararlanılmıştır. Karşılıklı görüşmelerde özellikle semtte doğmuş büyümüş, semti iyi tanıyan yaşlı insanlar tercih edilmiştir.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Balat Semti’nin lokasyonu hakkında bilgiler ve semtin bu bölgede kuruluş nedenleri, ikinci bölümde; Balat’ın tarihsel evreleri, üçüncü bölümde; semtin mekansal gelişimi, mesken özellikleri ve demografik yapısı, dördüncü bölümde ise Balat’ın bugünkü ticaret, sağlık, eğitim, turizm, spor vb. fonksiyonel yapısı üzerinde durulmuş, sonuçta çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmam esnasında çeşitli zorluklarla karşılaşmama rağmen, tezin hazırlanmasında bana güvenen, o şefkatli sesiyle cesaretlendiren ve bana her konuda yardımda bulunarak yol gösteren çok kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Suna DOĞANER’e, biricik kardeşim Şura KAVALCI’ya,

.. dolap ve çekmecelerimi devamlı karıştırıp, boşaltarak tezimin daha geç hazırlanmasına neden olan küçük kızlarım M.Yaren ve Hilalnur ile sürekli arkamızı toplayıp, sabreden sevgili eşim Emel’e de teşekkürü bir borç bilirim.

Lütfi KAVALCI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ ____ **iii**
ABSTRACT ____ **iv**
ÖNSÖZ ____ **v**
İÇİNDEKİLER ____ **vi**
TABLOLAR ____ **vii**
HARİTALAR ____ **vii**
FOTOĞRAFLAR ____ **vii**
KISALTMALAR ____ **ix**

GİRİŞ ____ **1**

1. BÖLÜM
BALAT SEMTİ'NİN KONUMU VE KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİ ____ **4**
1.1. Balat Semti'nin Konumu ____ 4
1.2. Balat Semti'nin Kuruluş Yeri Faktörleri ____ 7

2. BÖLÜM
BALAT'IN TARİHSEL GELİŞİMİ ____ **9**
2.1. Bizans Dönemi ____ 9
2.2. Osmanlı Dönemi ____ 13
2.3. Cumhuriyet Dönemi ____ 32

3. BÖLÜM
BALAT'IN MEKANSAL GELİŞİMİ ____ **34**
3.1. Yerleşme Düzeni ve Konut Özellikleri ____ 44
3.2. Nüfus ____ 55

4. BÖLÜM
BALAT'IN FONKSIYONEL YAPISI ____ **61**
4.1. Ticaret Fonksiyonu ____ 65
4.2. Eğitim ve Kültür Fonksiyonu ____ 70
4.3. İdari Fonksiyonu ____ 72
4.4. Sağlık Fonksiyonu ____ 73
4.5. Ulaşım ____ 74
4.6. Turizm Fonksiyonu ____ 79
4.7. Park ve Yeşil Alanlar ____ 81
4.8. Spor Alanları ____ 85

SONUÇ VE ÖNERİLER ____ **87**

KAYNAKÇA ____ **92**

TABLOLAR

Tablo 1: Balat Semti Fonksiyon Alanlarının Dağılımı 63
Tablo 2: Balat'ta Bulunan İşyerleri ve Adetleri 69
Tablo 3: Balat Semti Fonksiyon Alanlarının Dağılımı 86

HARİTALAR

Harita 1: Balat Semti'nin Lokasyonu 4
Harita 2: Balat Mahallesi ve Balat Semti Sınırları 5
Harita 3: Balat Semti Tarihi Eser Haritası 6
Harita 4: Bizans Döneminde İstanbul'un 14 İdari Bölgesi 10
Harita 5: 15. ve18. Yüzyıllarda İstanbul 13
Harita 6: Fatih Devrinde 12 Nahiyeyi Gösteren Harita 15
Harita 7: Fatih Devrinde İstanbul 16
Harita 8: 1928 Tarihli Pervititch Haritası'nda Okul Binası 30
Harita 9: 1928 Tarihli Haritada (J.Pervititch) Balat Semti 42
Harita 10: Balat Semti Fonksiyon Haritası 62
Harita 11: 1928 Tarihli Haritada (J.Pervititch) Balat İskelesi 76
Harita 12: Balat Semti'nin 1965 Yılındaki Durumu 81
Harita 13: 1980 Öncesi ve Sonrasını Gösteren Balat Kıyı Şeridi 83

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Balat Kapısı'nın Bulunduğu Yerin Bugünkü Durumu-2010 11
Fotoğraf 2: Ayvansaray Caddesi'nde Yer Alan Deniz Surları Kalıntısı-2010 12
Fotoğraf 3: Kasturya Sinagogu Dış Kapı Kalıntısı-2010 17
Fotoğraf 4: Balat Çarşısı-1960'lı Yıllar 19
Fotoğraf 5: Balat Camii-1938 21
Fotoğraf 6: Balat Camii-2010 21
Fotoğraf 7: Balat Hamamı-2009 22
Fotoğraf 8: Balat İskele Camii -2010 23
Fotoğraf 9: Aya Dimitri Kilisesi ve Önünde Yer Alan Deniz Surları Kalıntısı 24
Fotoğraf 10: Balatkapı İoannes Prodromos Metokhion Kilisesi-2009 25
Fotoğraf 11: Balatkapı Panagia Balinou Kilisesi-2009 26
Fotoğraf 12: Balat Surp Hreşdogabed Kilisesi-2009 27
Fotoğraf 13: Yanbol Sinegogu-2009 28
Fotoğraf 14: Or-Ahayim Balat Hastanesi-2010 29

Fotoğraf 15: Okul Binası-2009 _____30
Fotoğraf 16: Eski Galata Köprüsü-2010 _____35
Fotoğraf 17: Firketeci Sokak Üzerinde Yer Alan Kanlı Kilise _____37
Fotoğraf 18: Balat Çarşısı-1960 _____39
Fotoğraf 19: Lapçinler Sokağı-2010 _____41
Fotoğraf 20: Yavuz Selim Camisi'nden Fener-Balat Kıyı Şeridinin Görünümü ___45
Fotoğraf 21: Izgara Sistem Sokak Dokusu ve Kagir Binalar-2010 _____47
Fotoğraf 22: Organik Sokak Dokusu-2010 (Kamış Sokağı) _____48
Fotoğraf 23: Hızır Çavuş Korusu Sokağı'nda Yer Alan Sıra evler-2010 _____49
Fotoğraf 24: Yeni Yapılan Çok Katlı Betonarme Binalar-2010 (Kahkaha Sokağı) _50
Fotoğraf 25: Kırkambar Sokağı İle Esnaf Loncası Sokağında Çok Katlı Binalar ___51
Fotoğraf 26: Gecekondu Alanları-2010 _____52
Fotoğraf 27: Kürkçü Çeşmesi Sokağı'nda Yer Alan Konutun Restorasyon Öncesi_53
Fotoğraf 28: Kürkçü Çeşmesi Sokağı'nda Yer Alan Konutun Restorasyon Sonrası 53
Fotoğraf 29: Fener Balat Rehabilitasyonu Çalışmalarında Halkın Katılımı _____55
Fotoğraf 30: Hacı Rıza Sokağı'ndan Bir Görüntü _____58
Fotoğraf 31: Vodina Caddesi 1990'lı Yıllar _____59
Fotoğraf 32: Balat Çarşı'sından Bir Görünüm-2010 _____64
Fotoğraf 33: Mürsel Paşa Caddesi-2010 _____65
Fotoğraf 34: Kürkçü Çeşmesi Sokağı-2010_____66
Fotoğraf 35: İnebolu Organik Köy Pazarı _____67
Fotoğraf 36: Balat Sahili ve Panoramik Sütlüce Vapuru-2010 _____75
Fotoğraf 37: Balat İskelesi'nin Yanmadan Önceki Hali _____76
Fotoğraf 38: Balat İskelesi Yanarken (Hürriyet Gazetesi-10 Ekim 2008)_____77
Fotoğraf 39: Balat İskelesi (Hürriyet Gazetesi-10 Ekim 2008) _____77
Fotoğraf 40: Balat İskelesi Yerine Kurulan İDO Deniz Taksi-2010 _____78
Fotoğraf 41: Balat Çarşısı-2010 (Lapçinler Sokağı ile Leblebiciler Sokağı)_____80
Fotoğraf 42: Kıyı Kesim Yeşil Dolgu Alanı-2010_____84
Fotoğraf 43: Mürsel Paşa Caddesi Üzerinde Yer Alan Top Sahası _____85

KISALTMALAR

A. e.	Aynı eser
A. g. e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
C.	Cilt
İMP	İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi
K	Kuzey
m	Metre
m²	Metre kare
M.Ö.	Milattan önce
s.	Sayfa
Sy.;	Sayı
ty.	Basım tarihi yok
v.b.	Ve benzeri

GİRİŞ

2010 dünya kültür başkenti olan İstanbul, bu çekiciliği asırlar boyu sürdürebilirken içerisinde yer alan semtlerin hepsi aynı başarıyı gösterememişlerdir. Tarihi Yarımada olarak adlandırılan sur içinde, Haliç kıyısında yer alan Balat Semti; Haliç'e bağlı olarak zaman içinde dönem dönem gelişirken, kimi zaman da çoğunlukla yine Haliç'e bağlı olarak işlevselliğini yitirerek, köhneleşmiştir. Balat Semti'nin çekiciliklerinin başında her ne kadar coğrafi konumundan kaynaklanan Tarihi Yarımada (İstanbul) ve Haliç kıyısında bulunması olsada; tek başına yeterli değildir. Buranın çekiciliğini arttıran diğer bir neden de, zaman içerisinde çeşitli sebepler ile buraya yerleşen Museviler ve Ermeniler olmuştur. Her dönem, azınlık olarak yaşayan bu insanlar, geldikleri yerlerden farklı kültür, yaşayış ve hayat tarzı da getirmişlerdir. Çeşitli zanaatlarda ve ticarette usta olan bu insanlar yaşadıkları yeri kalkındırarak çekim merkezi yapmışlardır.

Günümüzde, şehir merkezinde kalan, mazisi güçlü yerleşim yerleri eski ihtişamlarına kavuşma eğilimi göstermektedir. Özellikle yüksek rant değerleri yaratılabilecek kent merkezleri (çoğunlukla tarihi kent merkezleri) önemini arttırmakta ve giderek ön plana çıkmaktadır. Bu da kentlerin bir zamanlar (sanayi alanlarının merkez dışına kayması v.b sebeplerden dolayı) terk edilmeye başlanmış ve kentin sosyal ve fiziksel açıdan çöküntü alanları olmaya yüz tutmuş, çoğunlukla alt gelir grubunun ikamet ettiği bu alanların artık "iyileştirilmesi, canlandırılması, yenilenmesi" gibi kentsel dönüşümün yaklaşımlarıyla bir kentsel yeniden üretim sürecine dahil edildiğini göstermektedir. Böylece kentsel dönüşüm, gelişen uluslararası söylemlerin içinde gittikçe daha çok önemli hale gelen "kentsel koruma" kavramında da önemli bir araç olarak geniş yer tutmaktadır.

Söz konusu yapısal değişimler ve semtlerin içinde bulunduğu yarışma ortamı sonucunda semtlere canlılıklarını geri kazandırmak, ekonomik faaliyetleri kendilerine çekmek ve ekonomik aktivite yaratmak, işsizlik gibi toplumsal, ekonomik ve mekansal sorunları çözebilmek, kendi potansiyellerini ortaya çıkarabilmek ve içinde bulundukları küresel ağ

sisteminde bir yer edinmeleri amacıyla UNESCO destekli rehabilitasyon çalışmalarında olduğu gibi, çeşitli kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Bu araştırmanın konusu "Balat'ın Mekansal Gelişim Süreci"dir. Araştırmaya İstanbul'un tarihi semtlerinden Balat'ın seçilmesinin nedeni Haliç kıyılarında tarihsel dokusunu koruyan semtlerden birisi olmasıdır. Araştırmanın amacı Balat Semti'nin şehir coğrafyası açısından geçirdiği tarihsel değişimi inceleyerek tarihsel kent korumacılığına coğrafyacı olarak katkıda bulunmaktır.

Bu amaçla araştırma yapılırken Balat ile ilgili tarihi kaynaklara inilerek tarihsel bilgi toplanmıştır. Bu bilgi semtin tarihi dönemleri içinde değerlendirilmiştir. Mekansal gelişim safhaları saptanmıştır. Semtin konut özellikleri incelenmiştir. Günümüzdeki fonksiyonlar harita üzerinde arazi çalışmasıyla işaretlenmiştir. Semtin eski ve yeni fotoğrafları ve haritaları biraraya getirilerek değişim belgelenmiştir.

Çalışma enasında en büyük sıkıntı semtin sınırlarını belirlemede yaşanmıştır. Her hangi bir idari sınırı olmayan semtin, hemen yanı başında semt sınırının çok dışında aynı adla bir yeni bir mahalle oluşturulması karışıklığa neden olmaktadır. Semt sınırını çizerken Balat Kapısı ve Balat Çarşısı gibi tarihi işlevsel mekanlar merkez alınarak belirlenmiştir. Diğer bir sıkıntı ise rehabilitayon çalışmalarının ardından Fatih Belediyesi'nin çalışmalar yapması, semtte emlak piyasasını canlandırmıştır. Bununla birlikte malları bir anda değerlenen mülk sahipleri, şaşkınlık içinde kendileri için iyi mi kötü mü olduğuna bir anlam verememektedirler. Bu şaşkınlık içinde, herhangi bir sokağın resmini çektiğinizde veya elinizde kağıt, kalem, harita ile arazi çalışması yaptığınızda, halk ürkmekte, tedirgin olmakta ve tepki göstermektedirler.

Kuruluşundan bugüne değin, deprem, yangın, göç, fabrika, depo gibi birçok olumsuzluk geçiren Balat, 16.yy'dan beridir, aktif bir çarşıya sahip olması, çeşitli dinlere mensup insanların birarada yaşaması ve eğlence mekanlarının çeşitliliği ile ünlenmiştir.

Geçmişte sahip olduğu bu kimliğini bugün tamamen yitirmiş, boş dükkanların ve boş insanların, bolca kahvehanenin olduğu bir semt haline gelmiştir. Yapılan rehabilitasyon çalışmaları sadece konutların dış görünüşleri üzerinde olmamakta aynı zamanda insanıyla, çarşısıyla ortak bir kültürüde kapsamaktadır.

Çalışmada; Balat Mahallesi yerine Balat Semti tercih edilmiştir. Bunun nedeni Balat Mahallesi 2009 yılının başında kurulmuş idari bir birimdir, tarihi bir geçmişi bulunmamaktadır. Mahalleler oluşturulurken, masa başında, harita üzerinde, günün şartlarına uygun, siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, ticari gibi herhangi bir nedene bağlı olarak sınırları belirlenebilir. Zaman içinde sınırlarını kısa sürede değiştirerek, uygulamaya sokulabilir. Ama semtlerde öyle değildir. İdari bir birimden farklı olarak, semt kavramı çok yavaş gelişir ve aidiyetlik oluşur. Orada yaşayan halk tarafından benimsenir. Sınırları, idari ve resmi ismi ne olursa olsun semt adıyla meşhur olur ve anılır. Bu nedenle semtin kaybolup silinmesi de çok yavaş olur.

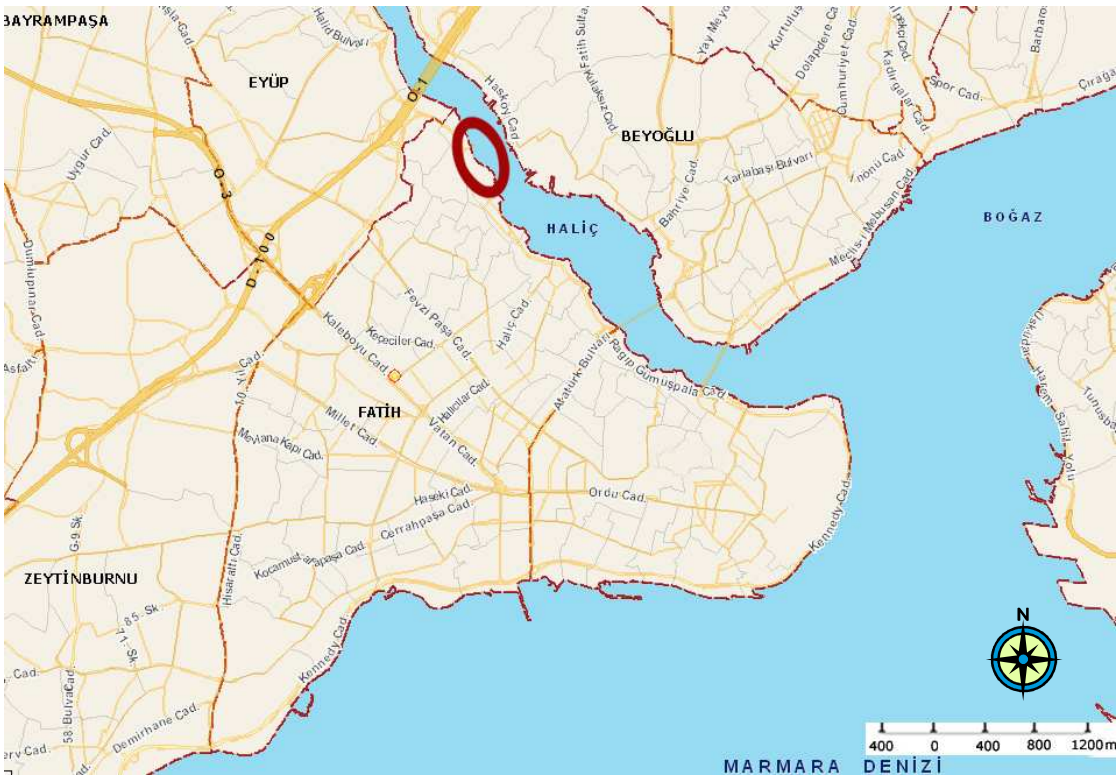
18. yüzyıl Osmanlı haritalarında (Harita 5) mahalle olarak geçen Balat, Cumhuriyet döneminde Balat Karabaş Mahallesi adı altında Haliç kıyısında ufak bir mahalle olarak geçmekteydi. Bu mahallede Balat Semti'nin çok küçük bir bölümünü kapsıyordu. Balat Semti farklı mahallelerden bazı yerleri de içine almaktadır. Balat adı altında herhangi bir idari birim bulunmamasına rağmen, yaşayan halk kendisinin Balat'lı olduğunu ifade eder, dükkanlarına da Balat isimlerini verirler (Fotoğraf 32). Mart 2009'dan sonra Balat adında bir mahalle kurularak, resmi bir ad alır. Bu mahalle, Balat Semti'nden tamamen farklı olarak, sınırı ve kapladığı alanı değişerek, beş muhtarlık alanı birleştirilip yeni bir mahalle oluşturulur. Üst kısımlarda bulunan Yavuz Selim Camii, Çukur Bostan gibi yerler, Balat Mahallesi olurken, eski Balat Kapısı'nın bulunduğu yer ve Balat Çarşısı Ayvansaray Mahallesi sınırları içinde kalmıştır. Semt kavramında böyle bir şey olması söz konusu değildir. Yalnız semtlerde kesin sınır çizilememektedir. Yüz yıllardır, Balat Semti'nin yeri değişmemiştir. Bu yüzden bu araştırma "Balat Semti" olarak yapılmıştır.

1. BÖLÜM

BALAT SEMTİ'NİN KONUMU VE KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİ

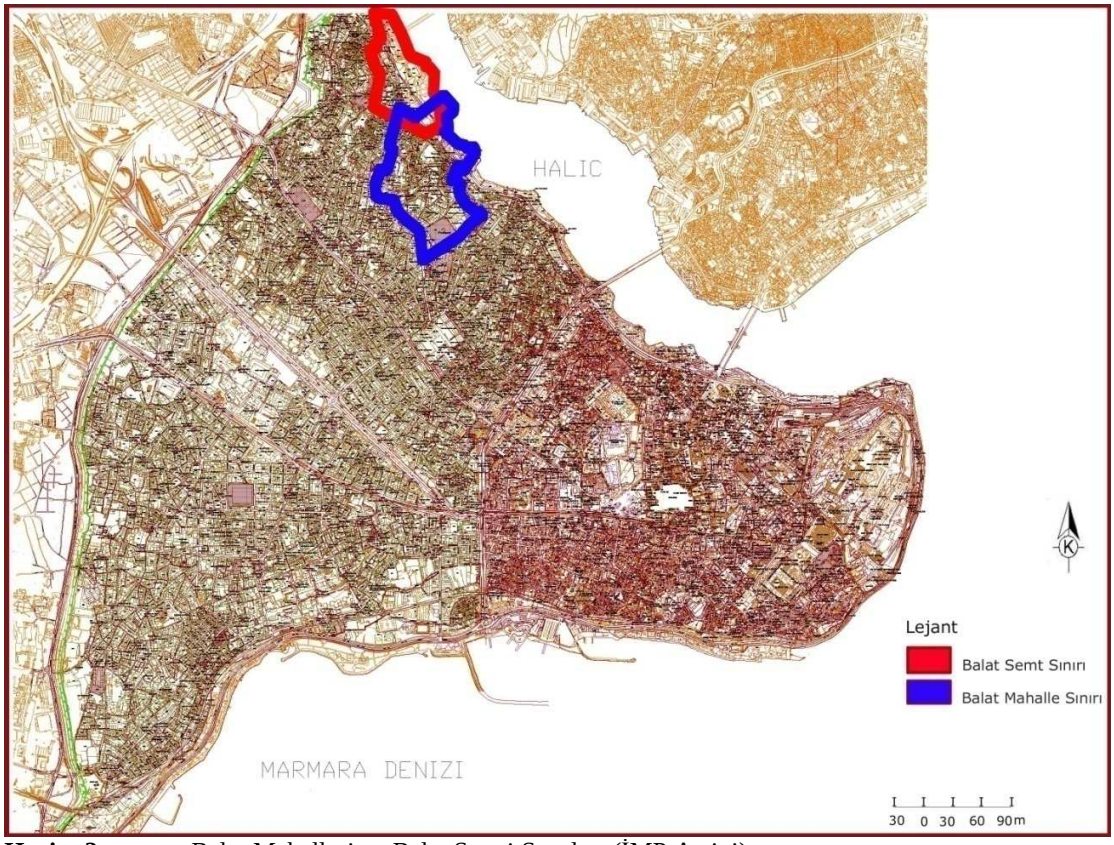
1.1. Balat Semti'nin Konumu

Balat; İstanbul'un merkezinde, Tarihi Yarımada olarak nitelendirilen bölge içinde, Tarihi Yarımada'nın kuzeyinde, Ayvansaray ile Fener semtleri arasında Haliç'in Güney kıyısında yer alır. Haliç kıyısıyla (eskiden bulunan) sahil surlarının arkasından iç kısımda yamaçlara doğru orantısız olarak dağılıp, kurulan ve gelişen bir semttir (Harita 1).

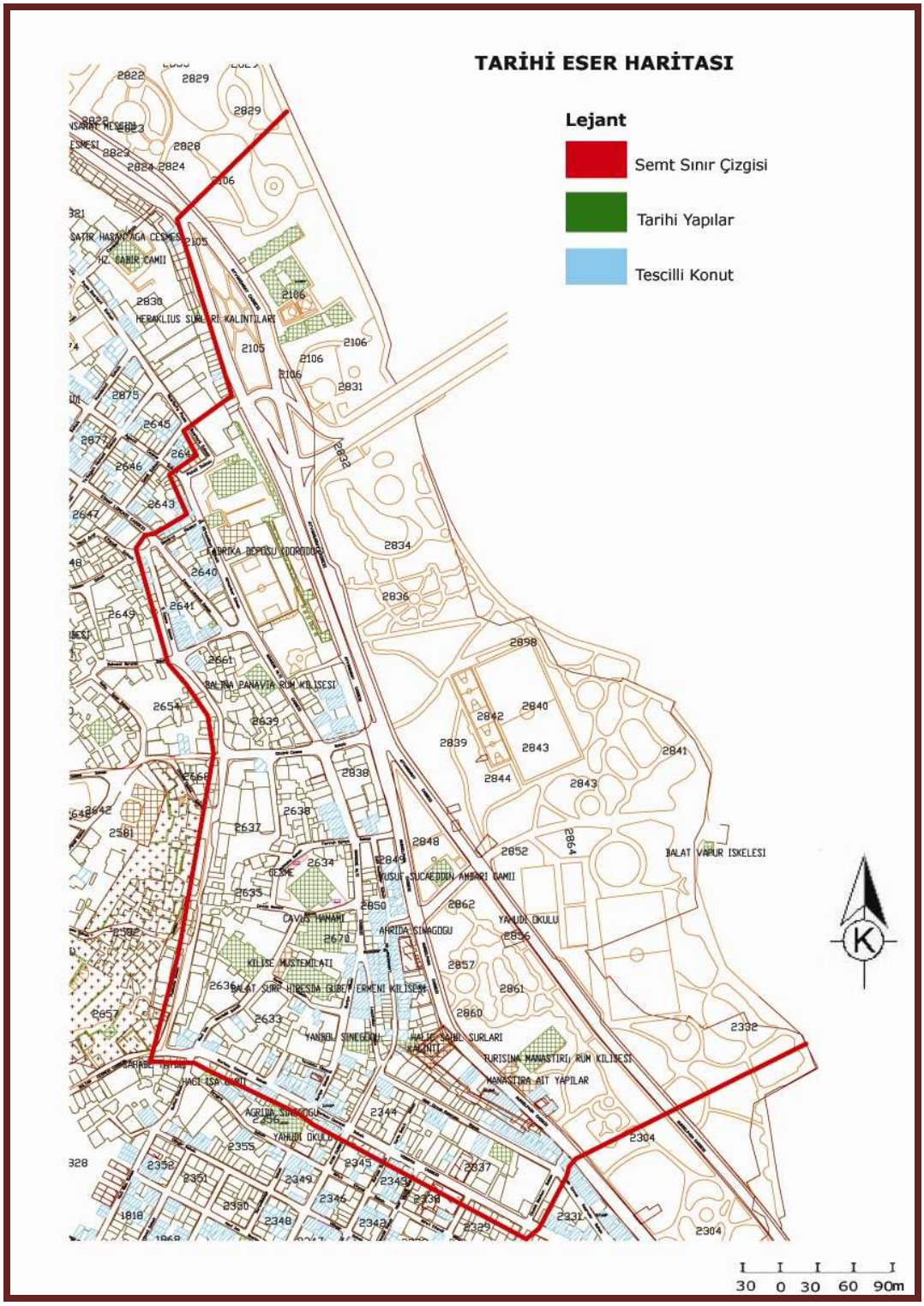

Harita 1: Balat Semti'nin Lokasyonu (İMP Arşivi)

Semtin, Haliç kıyısı boyunca uzanan bölümü Ayvansaray Caddesi ve Mürselpaşa Caddesi boyunca gelişmiştir. Sur sınırları ile kıyı sınırlarını kapsayan bu bölümde birkaç tarihi yapı haricinde hiçbir yapı bırakılmayarak yeşil alana çevrildiğinden, bu kısım farklı bir görünüm arz eder. Sur duvarları sınırından iç kesimlere doğru ise Vodina Caddesi, Mahkemealtı Caddesi ve Ayan Caddesi etrafında gelişen semtte irili, ufaklı bir çok sokakta tarihi yapı bulunmaktadır.

Harita 2: Balat Mahallesi ve Balat Semti Sınırları (İMP Arşivi)

Harita 3: Balat Semti Tarihi Eser Haritası (İMP Arşiv)

Mart 2009 tarihine kadar Balat adı altında idari bir yapı bulunmamaktaydı. Sadece kıyı kesimde Balat Karabaş Mahallesi bulunmaktaydı. Bu da Balat Semti'nin küçük bir bölümünü oluşturmaktaydı (Harita 2). Balat semti, bu tarihe kadar geçerli olan muhtarlıklardan, Balat Karabaş, Molla Aşkı, Hızır Çavuş, Tahta Minare, Kasım Günani, Hamamı Muhittin mahallelerinden bazı kısımlarını kapsıyordu. Mart 2009 tarihinden itibaren ise Fatih Belediyesi mevcut 69 mahalle muhtarlıklarını birleştirerek 24 yeni mahalle alanları oluşturmuştur. Konumuzla ilgili olarak, Tarihi Yarımada'nın kuzey kesimindeki 10 muhtarlık alanını iki muhtarlığa indirmişlerdir. Biri Ayvansaray Mahallesi Muhtarlığı (Balat Karabaş, Molla Aşkı, Kasım Günani, Atik Mustafa Paşa ve Avcı Bey Mahalleleri) diğeri ise Balat Mahallesi Muhtarlığı (Tahta Minare, Hatip Musluhittin, Katip Musluhittin, Tevkii Cafer ve Hızır Çavuş Mahalleleri) olmuştur. Çalışma alanımız olan Balat Semti, şimdiki Balat Mahallesi ile birebir örtüşmemektedir. Çünkü Balat Mahallesi artık Fener Semti sınırlarına girdiği gibi, bir yandan Eğrikapı'ya diğer yandan Yavuz Selim'e kadar uzanmaktadır. Son haliyle artık Balat Semti, daha çok Ayvansaray Mahallesi ile Balat Mahallesi sınırları içinde, kıyıya yakın bölgelerinde yer alan bir semttir (Harita 3).

1.2. Balat Semti'nin Kuruluş Yeri Faktörleri

Balat Semti İstanbul'un merkezi olan Tarihi Yarımada olarak adlandırılan Fatih İlçesi'nde bulunmaktadır. Çatalca Yarımadası'nın güneydoğu ucunda, İstanbul Boğazının güneyden girişinde yer alan Haliç'in kıyısında yer alır. Balat'ın yerleşim yeri olarak seçilmesinde ve gelişim sürecinde etkileyen asıl faktörlerden birisi, Haliç kıyısında yer alması diğeri ise surlar ile çevrili asıl İstanbul'u oluşturan sınırlar içerisinde yer almasıdır.

Haliç, coğrafi mekanı, konumu, topoğrafyası, doğal yapısının yerleşim alanları ve en önemlisi doğal liman işlevi gören deniz yolu ulaşımı açısından sunduğu olanaklarla ilkçağlardan itibaren farklı kültür ve medeniyetlerin oluşumlarını sağlamıştır.

Haliç kıyısında bilinen ilk yerleşme, Megaralı Byzas tarafından M.Ö. 657 yılında günümüzde Sarayburnu olarak adlandırılan alanda kurulmuştur. Kurulan bu kentin boyutları ve biçimi kesin olarak bilinmemektedir. İlkçağ yazarlarının tarif ve tasvirlerine göre Haliç'in yamaçları ve tepeleri, mabetlerin ve sunakların mermer kütleleri ile kaplıdır.[1]

Haliç kıyılarının, topografik olarak yerleşmeye uygun olması, denizciler için doğal liman olması (özellikle Haliç'in iç kısımlarına doğru) ilk çağlardan itibaren yerleşim için tercih sebebi olmuştur. İlk çağlarda merkezi yerleşim yerine yakın olmasıyla beraber, liman özelliği ona farklı iş gruplarının, meslek sahiplerinin ve ticaretle uğraşan farklı kültürlerdeki insanların ilgi odağı olmuştur. Balat Semti de Haliç'in bu özelliklerini en bariz yansıtan yerleşim yerlerinden birisidir. Balat bu özelliğini zaman içinde değişerek göstermiş, fakat günümüzde yaklaşık yüz yıldan beri İstanbul'un çok büyümesiyle eski özelliğini kaybetmiştir.

[1] Zekiye Yenen-Eser Yücetürk, "Haliç'in Mekansal Bütünlüğü ve Siluet İrdelemesi", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu, 22-23 Mayıs 2003,** Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.594.

2. BÖLÜM

BALAT'IN TARİHSEL GELİŞİMİ

Balat Semti'nin yerleşime açılması ilkçağlardan itibaren başlasa da bu ilk yerleşim hakkında bilgi bulunmamaktadır. Byzantion kentinin Roma İmparatorluğu döneminde sur dışında kurulan bir mahallesi ilk yerleşme olarak kabul edilebilir. Bu dönemden kalıntı bulunmadığından, Bizans Dönemi, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak incelenmiştir.

2.1. Bizans Dönemi

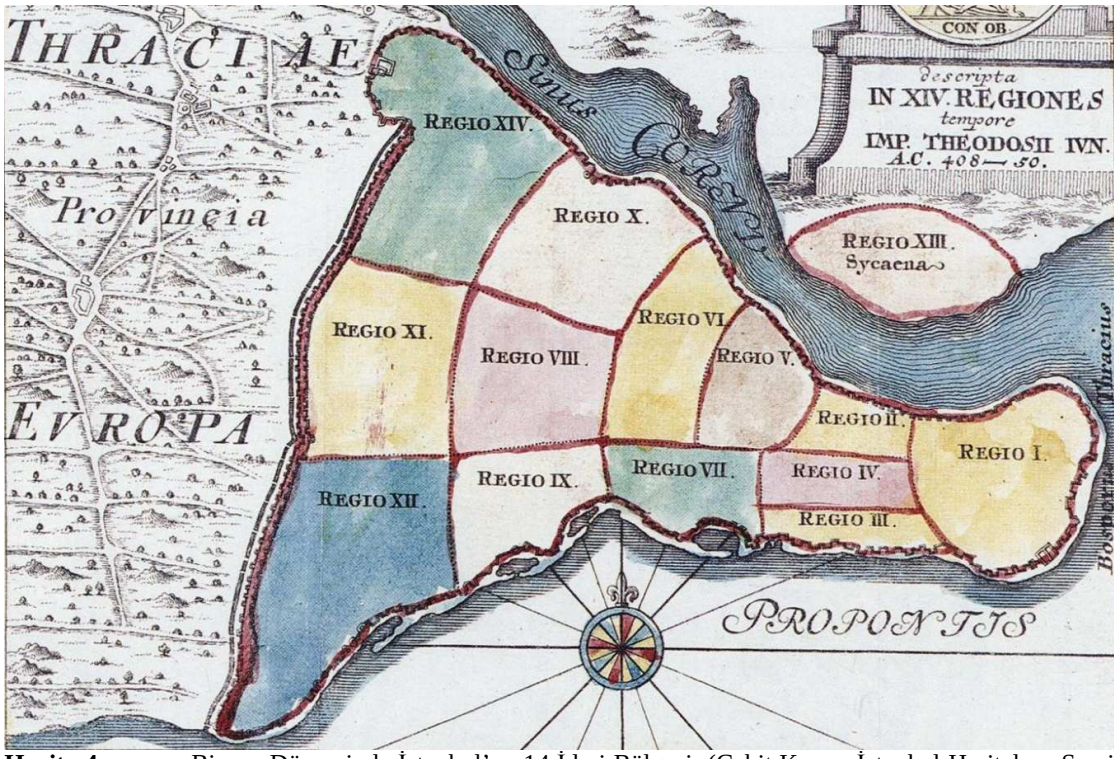
Roma döneminde Byzantion'un gelişimindeki en önemli etkenler; Roma İmparatoru Semtimus Severus'un yerleşmeyi ele geçirmesi, kent surlarını ve Yunan dönemine ait yapıları yıkması, 324 yılında Roma İmparatoru I. Constantinus'un yerleşim sınırlarını genişleterek kenti Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapmasıdır.

Roma İmparatorluğu döneminde Haliç boyunca surların dışında limanla ilişkili olarak dağınık yerleşmeler oluşmuştur. Bunlar 'Blahernea' (Ayvansaray) adı verilen mahalle ve Haliç'in kuzeyinde bugün Galata'nın olduğu yerde 'Sykae' olarak adlandırılan yerleşmedir.[1]

Balat Semti, Doğu Roma İmparatorluğu'nun, surları genişletmesine kadar geçen süre içerisinde merkezin dışında kalan bir yerleşim yeri olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu'nun surları Blahernea'yı içine alacak kadar genişletmesiyle Balat çevresi

[1] Zekiye Yenen-Eser Yücetürk, "Haliç'in Mekansal Bütünlüğü ve Siluet İrdelemesi", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu, 22-23 Mayıs 2003,** Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.593.

merkezi yerleşim yeri içinde bulunmuştur.[2] Bizans İmparatoru I. Constantinus zamanında kent 14 idari bölgeye ayrılmıştı. Bu idari bölünmede Balat XIV. bölgede bulunuyordu (Harita 4).

Harita 4: Bizans Döneminde İstanbul'un 14 İdari Bölgesi (Cahit Kayra, İstanbul Haritaları, Sınai Bankası Yayınları, İstanbul, 1990)

Balat Kapısı, Bizans devrinde şehrin Haliç surları üzerinde bulunan en önemli kapılarından biridir. Bu kapının önemi; Bizansın son devir İmparatorlarının ikametgahı olan Vlaherna (Blachernae) Sarayı'na yakın bulunması, deniz yolu ile saraya gelenlerin bu kapı karşısındaki iskeleden karaya çıkarak, saraya geçmek için bu kapıyı kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Bu kapının Bizans dönemindeki adı, "Kinigon" veya "Kineyi Pili" idi. Yakında bulunan "Blakherna" sarayından dolayı "İmparator" anlamına gelen "Basiliki Pili" (Vasiliki Pili) "İmparator Kapısı" da deniyordu. Bizans'ın son dönemlerinde İmparatorlar Vlaherna Sarayı'na, bu kapının karşısındaki iskeleden girerlerdi. "Balat" kelimesinin Rumca "saray" anlamına kullanılan "palation" dan

[2] Yenen-Yücetürk, **a.g.e**., s.593.

geldiği anlaşılmaktadır. Önce kapıya, sonra da bütün mahalleye, Fetihten sonra Türkler tarafından bu ad verilmiştir.[3]

Fotoğraf 1: Balat Kapısı'nın Bulunduğu Yerin Bugünkü Durumu-2010

Balat İskelesi'nin hemen karşısına düşen Balat Kapısı 10 temmuz 1894 depreminde tamamen yıkılıp, harap olduğu için enkazı da kaldırılmıştır. Kapıdan herhangi bir işaret veya iz kalmamıştır. Ama Balat çarşı girişi ve yol aksları semt girişini belli etmektedir.[4] Günümüzde, Balat Kapısı'ndan geriye kalan malzemelerin içerisine iki katlı yapılar yapılmıştır. İşyeri amaçlı kullanılan bu yerler, yapının kapı geçiş özelliğini yitirmesine neden olmuştur. Burada daha önce kapı olduğunu anlayabilmek için işyerlerinde kullanılan Balat Kapısı ibaresine veya yapıya dikkatlice bakmak gerekmektedir (Fotoğraf 1).

[3] "Balat", **İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi**, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1982, s. 1014.
[4] Reşad Ekrem Koçu, "Balat", **İstanbul Ansiklopedisi,** İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, C.4, İstanbul, 1960, s.1970-1971.

Surlar: II. Teodosios'un 439'da inşa ettirdiği kara suru, Blahernai, Tekfur Sarayı, Anemas Zindanlarını'nı içine alan küçük yerleşim sitesini çevreleyen 14. bölge surları ile birleştirilerek ve batı surlarını Haliç'e bağlamak için pteron suru yapılmıştır. Kara surları yapıldıktan sonra, Constantionus zamanında inşa edilmiş olan deniz surlarını da gerek Haliç, gerekse Marmara kıyılarında tamamlamak zorunluluğu doğmuştu. Constantius suru ile 14 bölgenin Ayios Demetrios Kanabos Kilisesi önündeki kuzey batı ucu birleştirildi (Harita 4). 626'daki Avar kuşatmasında, Avarlılar teknelerini karadan taşıyarak denize indirdiklerinde bu korumasız bölgeyi işgal etmişler, kiliseleri ve çeşitli binaları yakıp yıkmışlardı. O sıra da imparator olan Heraklios tarafından kuşatma bertaraf edildikten sonra kara surlarının en kuzey ucunu oluşturan preton suru ile Ayios Demitrios Kilisesi arasına deniz surları yapıldı.[5] Bu sur duvarlarından kalıntıları belli noktalarda bugün görebilmekteyiz (Fotoğraf 2).

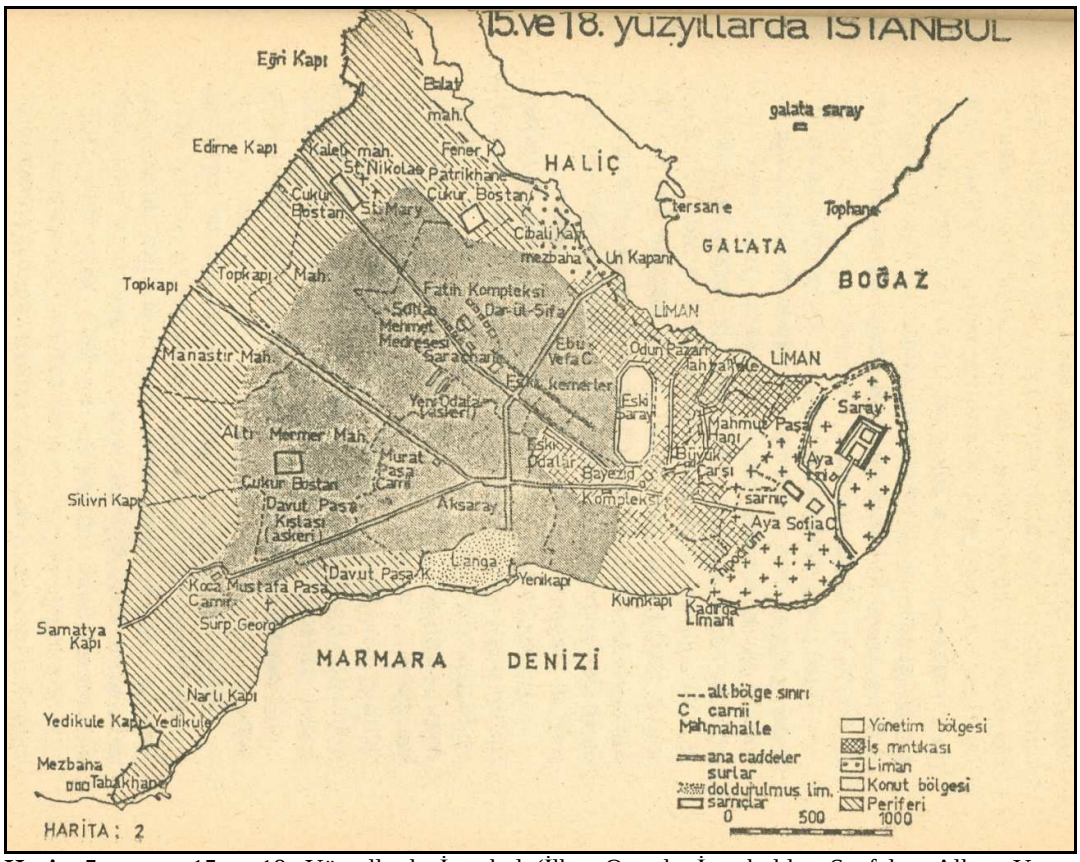

Fotoğraf 2: Ayvansaray Caddesi'nde Yer Alan Deniz Surları Kalıntısı-2010

[5] Feridun Dirimtekin, **Fetihten Önce Haliç Surları,** Simurg Kitabevi, İstanbul, 1956, s.12-15.

2.2. Osmanlı Dönemi

Tarih boyunca 74 imparator tarafından savunulan 1058 yıllık Bizans İmparatorluğu, Fatih Sultan Mehmet'in 54 gün süren mücadelenin arkasından Osmanlı Devleti'ne geçmiş oldu. Böylece İstanbul dolayısıyla Haliç, büyük bir devletin merkezi olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a özel ilgisi sayesinde eski yapılar, surlar, kiliseler, dikilitaş, saray ve hamamların korunmasını sağlamıştır. Aynı zamanda yeni yapılar, saraylar, camiler, hamamlar yapılmıştır. Bununla birlikte İstanbul'a çok çeşitli yerlerden insanlar yerleştirilmiştir.

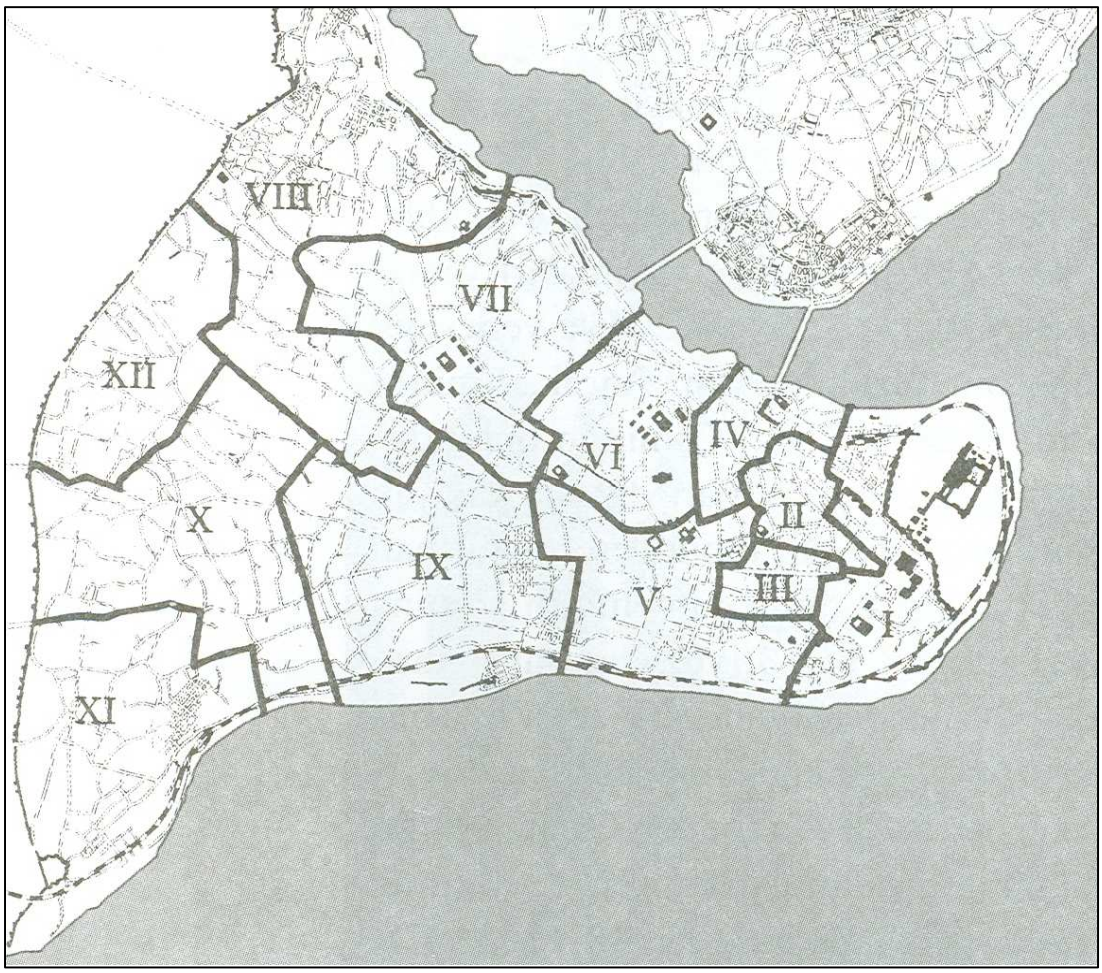

Harita 5: 15. ve18. Yüzyıllarda İstanbul (İlber Ortaylı, İstanbuldan Sayfalar, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007)

Fatih Sultan Mehmet her türlü meşgalesi altında İstanbul'un imarıyla bilhassa alakadar olmuştur. İstanbul esasen Bizans zamanında kale içinde münhasır birbirine ana caddelerle bağlı olmayan, münferit köylerden ibaretti. Mesela Edirnekapısı'ndaki, Kariye (Balat'ın üst kısmı), Aksaray ve İmrahor semtleri birer köydü. Bunlar patika yollarla birbirine bağlıydı. Fatih Sultan Mehmet zamanında yollar istikametini kaybetmeden ve genişletilmeden birbirine bağlanmıştır. I. Constantinus'un kenti bölgelere bölmesini andıran bir biçimde Fatih Sultan Mehmet'te İstanbul'u on üç nahiyeye ayırmıştır[6] (Harita 5-6). Harita 5 ve 6 dan anlaşılacağı üzere Balat mahalle olarak yazılmıştır. Fatih devri sonrasına kadarda mescidsiz bir mahalle olarak anılıyordu.

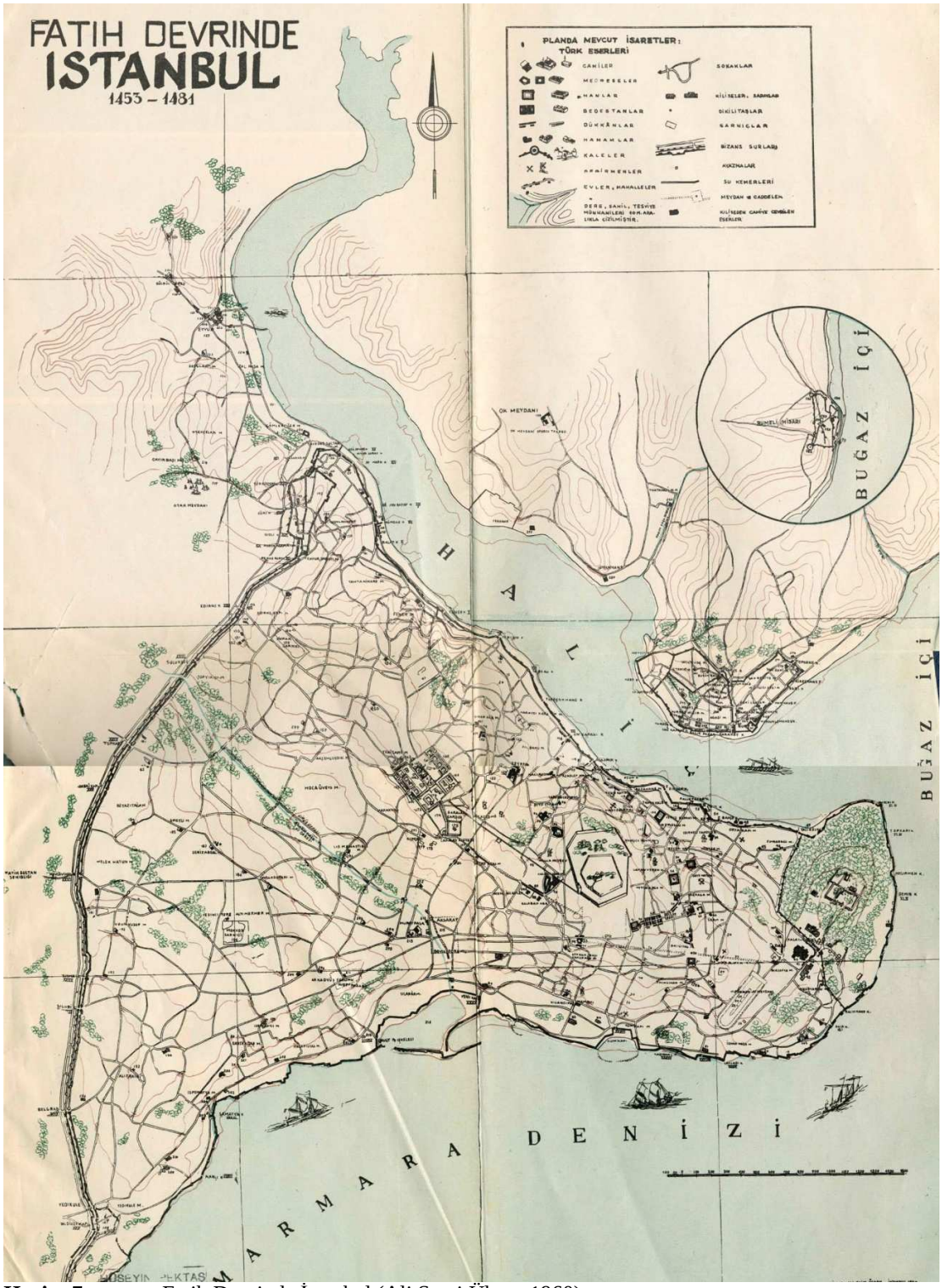
Fetihle birlikte ondört buçuk asırlık Pagan ve Hristiyan yaşamı olan yerleşmede Türk kenti kavramını yerleştirmek ve kenti gelişmekte olan Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak donatmak üzere girişilen bayındırlık etkinlikleri kapsamında yaptırılan külliyeler, saraylar ve hizmet yapıları ile fiziki doku ve kent görünümü yeni politik / toplumsal / kültürel yapı doğrultusunda değişim göstermiştir.[7]

[6] Zeynep Çelik, **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul**, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s.20.
[7] Yenen-Yücetürk, **a.g.e**., s.596.

Harita 6: Fatih Devrinde 12 Nahiyeyi Gösteren Harita (Zeynep Çelik, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1986, s.22.)

Osmanlı Döneminde Haliç kıyıları önceki döneme kıyasla daha fazla önem kazanmıştır. Haliç'in güney kıyısındaki iskeleler kente girişi ve ticareti sağlarken, kuzey kıyıları daha çok tersane vazifesi görmüştür.

Harita 7: Fatih Devrinde İstanbul (Ali Sami Ülgen-1960)

Haliç batı kıyısında bulunan Eyüp Sultan semti ise, fetih düşüncesiyle İstanbul önlerine kadar Arap ordusuyla gelip, vefat eden Ebu Eyyup El-Ensari'nin mezarının yerinin bulunup Fatih Sultan Mehmet tarafından cami ve külliyeler yaptırılmasıyla beraber burası manevi bir merkez olmaya başlamıştır. Böylece surlar dışında ilk yerleşim yeri de kurulmuştur. Sur dışında kurulan bu yerleşme, Haliç kıyısında yer alması, ulaşımın Balat üzerinden yapılmasına olanak sağlamıştır (Harita 7).

Fotoğraf 3: Kasturya Sinagogu Dış Kapı Kalıntısı-2010

Balat, Fatih zamanında da mescitsiz bir mahalle olarak bilinirdi. Bizans zamanında az da olsa Yahudiler yaşardı. Bunların bir yüce mahkemeleri ve üç hamamları vardı.[8] Fatih Sultan Mehmet, Türkler öncelikli olmakla birlikte, her yöreden çeşitli milletlerden insanları İstanbul'a getirterek nüfusun artmasını sağlamıştır. Yahudileri'de bu anlamda İstanbul'a getirterek İstanbul'un zenginleşmesine katkı yapmıştır. Hatta 2. Beyazıt'ın 1492'de Ferdinand le Catholique tarafından İspanya'dan kovulan 200.000 Yahudiyi topraklarına kabul etmesinden sonra şöyle dediği söylenir; "Siz Ferdinand'ın bilge bir kral olduğunu söylüyorsunuz ama o kendi ülkesini fakirleştirip bizimkini zenginleştiriyor" .[9]

Yahudiler'in çoğunlukla kuyumcu, peynirci meyhaneci, kumaşçı, hekim, banker olduğu yazılır.[10] Yahudilerden bu kadar çok bahsedilmesinin sebebi Balat denince akla Musevilerin, Türkiye'de Musevi denince de akla Balat'ın gelmesindendir. 1492 yılında İspanya'dan, 1497 yılında Portekiz'den Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Yahudilerin temel yerleşim merkezlerinden biriydi Haliç kıyıları. 17. yüzyıldan sonra Yahudi cemaatinin yoğun olarak bulunduğu Balat Semti, Yahudisi, Müslümanı, Rumu ve Ermenisiyle renkli bir kültür mozayiği oluşturuyordu. Balat, İstanbul'un sanki bir "mikrokozmos" uydusuydu.[11]

"Fatih'in vakfiyesinde bir Musevi semti olan Balat'a ilk yerleştirilenler, Makedonya'nın Kastorio kentinden getirilen 100 kadar yoksul Musevi ailedir."[12] Geldikleri yerin adını taşıyan Kastorya Sinagogu'nu inşa ederek çevresine yerleşmişlerdir. Daha sonraki yıllarda 1492'de İspanya'dan, 1497'de Portekiz'den, 1599'da Rodos'tan göç ederek buralara yerleşmişlerdir. İstanbul'un büyük felaketlerinden biri olan 1660'taki Ayazmakapı yangının dan sonra Eminönü, Tahtakale civarında oturan Musevilerde

[8] Deleon, **a.g.e.,** s.54.
[9] ,**A.g.e.,** s.55.
[10] **A.g.e**., s.54.
[11] **A.g.e**., s.59.
[12] Nur Akın, "Balat", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.10.

Balat'a ve Hasköy'e yerleştirilmişlerdir. Böylece 17.yüzyıl dan itibaren, daha önceleri Bizans Musevi'si Romaniyotların ağırlıkta oldukları Balat'ta diğer Musevi grupların katılımıyla etkin bir cemaat oluşmuş ve zaman içinde cemaatler birbirine karışmıştır.[13]

Fotoğraf 4: Balat Çarşısı-1960'lı Yıllar (İstanbul Anıtlar Yüksek Kurulu Arşivi)

Fener-Balat bölgesine yerleştirilen Yahudiler, nüfus yoğunluğuyla ters orantılı dar mekanlar içinde, adına "Yahudhâne" denilen apartman mimarisin ilkel bir biçimi olan konut tipini yaratmışlardır. Bu konut tipi oda oda kiraya verilmek suretiyle azınlık insanı için bir gelir kaynağı olmuştur.[14]

Farklı yerlerden gelen, ve çeşitli meslek bilgisine sahip nitelikli Yahudilerin Balat'a yerleşmesi, limanla birlikte balıkçılık ve ticaretin gelişmesiyle birlikte Balat'ta çarşıların, dükkanların, hanların, hamamların bulunduğu hareketli, canlı bir yerleşim yeriydi (Fotoğraf 4). 1800'lü yıllarda sıkça görülen yangınlar ve deniz ticaretindeki

[13] Akın, **a.g.m.,** s.11.
[14] Ekrem Işın, **İstanbul'da Gündelik Hayat**, İletişim Yayınları, İstanbul,1995, s.101.

değişimler Balat'ın çehresini değiştirmeye başlamıştır. 1890'lı yıllarda açıktan akan bir kanalizasyonun bulunması itici etkenlerden olmuştur. 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Haliç kıyılarına önce devlet fabrikalarının, ardından da hertürlü atölye ve imalathanelerin, mezbahaların gelmesi buraları büyük ölçüde değiştirmiştir.[15] 1838'e kadar Balat İskelesi korunaklı bir liman içinde yer almakta, Balat'ın açık lağımları 1890 sonlarına dek bu limana dökülmekteydi. Lağımların kapatılması sırasında, söz konusu limanın kazıklar çakılarak ve üzeri toprak doldurularak kapatıldığı, 1894 depreminden sonra da, yıkılan yapıların molozunun bütünüyle sahili doldurmada kullanıldığı bilinmektedir. Böylece eskiden oldukça farklı bir Balat sahili oluşturulmuştur. 1894 depreminde Balat Kapısı da yıkılmış, kalan son kısmı 1930'da, yolu daralttığı için tamamen temizlenmiştir.[16] Bu fiziksel değişimlerle birlikte, Balat'ta sosyal, kültürel değişim de görülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Balat; Galata, Beyoğlu ve Hasköy civarına göç vererek Musevi nüfusu azalmıştır.

Balat Semti'nin Osmanlı Dönemi'nden kalan yapılarının bir kısmı büyük ölçüde korunmuştur. Günümüze kadar ulaşmış yapılar arasında; dört kilise, iki cami, bir sinegog, bir hamam, bir hastane ve bir okul binası bulunmaktadır.

Balat Camii (Ferruh Kethüda Camii): Mahkemealtı Caddesi'nde yer alan caminin tasarımının Mimar Sinan'a ait olduğu bilinmektedir. Günümüze dek ulaşan, tevhidhane olarak kullanılan cami; tekke bölümü, mahkeme binası ve çeşmesiyle birlikte küçük bir külliyenin çekirdeğini teşkil eder.[17] 1876 yılında zaviye medresesinin yıkılması ardından 20. yüzyılın başlarında cami de yıkılır. 1947 yılında sadece dış duvarları durmaktadır. 1953 yılından itibaren sürdürülen onarım 1960'lı yıllarda tamamlanır (Fotoğraf 5-6).[18]

[15] Akın, **a.g.m.,** s.12
[16] Akın, **a.g.m.,**, s.12
[17] Baha Tanman, "Ferruh Kethüda Camii ve Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.294-295.
[18]Müller Winer, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası,** Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s.381.

Fotoğraf 5: Balat Camii-1938 (İstanbul Anıtlar Yüksek Kurulu- Encümen Arşivi)

Fotoğraf 6: Balat Camii-2010

Balat Hamamı: Haliçte Balat Semti'nde Ferruh Kethüda adıyla da tanınan hamam, kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte Fatih'in bir vakfiyesinde kurduğu hayrata gelir elde etmek üzere yapılmış hamamlar arasında bu bölgede mevcut iki hamamın adı geçer. Hamamın bugün yok olmuş bulunan Balat Kapı'sının tam karşısında bulunması, Fatih evkafından Balat Kapısı Hamamı ile aynı yapı olduğu fikrini çok kuvvetlendirmektedir. İstanbul'un en eski hamamlarından birisi olması bakımından önemli bir yere sahiptir (Fotoğraf 7)[19]

Fotoğraf 7: Balat Hamamı-2009

[19] Semavi Eyice, "Balat Hamamı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.12-13.

Balat İskele Camii (Yusuf Şücaeddin Cami): Balatkapısı'nın dışında, Karabaş Mahallesi'nde, Vapur İskele Sokağı'nda bulunan kagir bir mabettir. Fatih Sultan Mehmed zamanında inşa edilmiş, 1892 yılında Karabaş Mahallesi'nde çıkan bir yangında zarar görmüş ve yenilenip bugünkü halini almıştır. Yapının duvarları kagir olup yapı fevkanidir. Camiye güney cephesinden girilmekte, sol tarafında çeşme, sağ tarafında cami deposu bulunmaktadır (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8: Balat İskele Camii -2010

Aya Dimitri Kilisesi: Kilisenin adı ilk kez bir vakfa verilişi vesilesiyle geçer (1568). Kilisenin Georgios Pepagomenos tarafından yeniden yapıldığından söz eder. Kilise Haliç'deki deniz surlarının hemen bitişiğinde, surun bir çıkıntısı dolayısıyla oluşan köşede yer alır. 1640 yılında kilise, büyük Balat yangınından önemli ölçüde etkilenir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında farklı işlevler için kullanılan kilise 1946-1947 yıllarında onarılarak günümüze kadar kullanılmaktadır (Fotoğraf 9).[20]

Fotoğraf 9: Aya Dimitri Kilisesi ve Önünde Yer Alan Deniz Surları Kalıntısı-2009

Balatkapı İoannes Prodromos Metokhion Kilisesi (Tur-i Sina Manastırı): Haliç kıyısında, Balat Köprübaşı Mevkii'nde, İskele arkasında, doğuda Balat İskelesi Caddesi ile Mürsel Paşa Caddesi arasında yer almaktadır. Surların dışında yer alan kilisenin tarihi 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kilise 1583 tarihli Tryphon Listesi 'nde yer alır. Kilisenin 1640 yılında yandığı, 1686 yılında ise Rus Büyükelçisinin yardımı ile yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Kilise yaklaşık üç yüz yıldan beri Sina Dağı'ndaki Hagia Aikaterine Manastırı'na bağlı kalmıştır. 18. yüzyılın sonunda Balatlı S. Hovannesyan tarafından Balatkapısı dışında konumlandırılan ve Vaftizci Yahya

[20] Müller Winer, **a.g.e,** s.110.

adıyla belirtilen kilise, Tur-i Sina Keşişlerinin barındığı bir yapı olarak tanıtılır.[21] Batıda, kuzey nef hizasındaki girişin üstünde, taştan, enlemesine dikdörtgen kitabe yer alır. Kilise bazilikal plan tipindedir. Üç nefli naos, doğusunda nefler hizasında içte yarım yuvarlak üç apsis ile sınırlıdır. Örtü sistemi ahşaptır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10: Balatkapı İoannes Prodromos Metokhion Kilisesi (Tur-i Sina Manastırı)-2009

Balatkapı Panagia Balinou Kilisesi: Haliç'te Balat ile Ayvansaray arasında, Mahkemealtı Caddesi üzerindedir. Kilisenin tarihi 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Kilisenin 1833, 1843, 1877 1912 ve 1992 tarihli beş kitabesi vardır. 1992 tarihli kitabesine göre kilise Patrik I. Bartholomeos döneminde restore edilmiştir. Günümüzdeki Kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğuda eksende, dışta yarım yuvarlak apsis çıkıntı yapar. Yapı iki yüzlü kırma çatı ile örtülüdür. Apsisin

[21] Zafer Karaca, **İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.97-103.

örtüsü yarım konik çatıdır. Yapı bazilikal plan tipindedir. Kilisede bulunan tasvirlerin malzemesi yağlıboyadır (Fotoğraf 11).[22]

B

Fotoğraf 11: Balatkapı Panagia Balinou Kilisesi-2009

Balat Surp Hreşdogabed Kilisesi: Balatkapı'dan 500 metre uzaklıktaki mahallenin iç tarafında Kamış Sokağı'nda yer alır. 16. yüzyılda Ayios Eustratios adlı bir Rum Ortodoks Kilisesi iken 1627 yılında Ermenilere geçmiş, aynı yıl Bursalı Isdeponos tarafından takdis edilmiştir. Kilise ana mihrabın arkasındaki duvar kitabesine göre 1628'de onarılmıştır. Çeşitli yangınlarda yıkılan ahşap yapı 1831 de yıkılarak yerine bugünkü kagir bina yapılmıştır. İnşa temel kazısı sırasında Azize Ardemios'un kemikleri bulunur, bu kemikler kilisenin bodrumuna defnedilir ve üzerine bir ayazma inşa edilir. Kilisenin açılışı 25 Haziran 1835 de yapılır ve o günden bu yana bazı küçük

[22] Karaca, **a.g.e.,** s.104-110.

onarımlarla günümüze kadar gelir. Bazilika planında yapılmış olan binanın büyük bir narteksi vardır (Fotoğraf 12).[23]

Fotoğraf 12: Balat Surp Hreşdogabed Kilisesi-2009

Yanbol Sinegogu: Bulgaristan'ın Yanbol (Yambol-Jambol) kentinden gelen Yahudiler tarafından kurulduğu bilinmektedir. Balat'ın Duriye Sokağı'nda bulunan sinagog geçirdiği yangınlar sonucu 17. ve 18. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir. Tahta tavanındaki süslemeler 19. yüzyılın izlerini taşımakta olup, bugün ibadete kapalıdır (Fotoğraf 13).

[23] Vagarşap Seropyan, "Surp Hreşdagabet Kilisesi" ***Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,*** c.3, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayın, İstanbul, 1994, s.90-91.

Fotoğraf 13: Yanbol Sinegogu-2009

Or-Ahayim Hastanesi (Balat Hastanesi): Balat'a 133 yıldır hizmet eden "Or-Ahayim Hastanesi" 1858 yılında yapılmıştır. Hastanenin ilk binası küçük bir evken 1883 yılında kapatılıp sağlık hizmeti veren "Or-Ahayim Derneği" kuruldu. Derneğin amacı Balat ve Hasköy'deki yoksul hastaların tedavisini sağlamaktır. Hastane, Yahudi ileri gelenlerin bağışıyla kurulmuştur. Bugünkü Or-Ahayim Hastanesi'nin temeli 1886 yılında atılmış, 1898 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra, hastane içine bir sinagog inşa edilmiştir. 1919 tarihinde, Balat Or-Ahayim Hastanesi'ndeki yaralıların tedavisinde üstün hizmetlerinden dolayı hastabakıcılara "Hilal-i Ahmer Madalyası" verilmiştir. Haliç çevre düzenlemeleri sırasında, deniz kenarında kalan ender binalardan biri olan Or-Ahayim Hastanesi günümüzde Balatlılar ve İstanbul Musevileri başta olmak üzere herkese hizmet vermeye devam etmektedir (Fotoğraf 14).[24]

[24] Nurdan Siyahhan, **Balat,** Kentim İstanbul Semt Kitapçıkları, İBB Yayınları, İstanbul, 1990, s.12.

Fotoğraf 14: Or-Ahayim Balat Hastanesi-2010

Okul Binası: Hacı İsa Mektebi Sokağı üzerinde zemin üzerine normal iki katlı olarak inşa edilmiş 1866 tarihli kitabesi olan kagir yapı yer almaktadır. Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından onaylanmış tescil fişinde okul binası olarak belirtilmektedi. 1928 tarihli Pervititch[25] haritasında da tütün deposu olarak görülmektedir. Günümüzde hurda deposu olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 15, Harita 8).

[25] Modernleşmesini 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştiren İstanbul'da sık sık yaşanan büyük yangınlar hem kentte yaşayanlar için büyük bir felaket olmuş, hem de modernleşmeyi gerçekleştirmek isteyen kent yöneticileri için fırsatlar yaratmıştır. Bu yangınların en büyüklerinden biri olan 1870 Beyoğlu yangını sonrasında, İstanbul halkı yangın riskini karşılayan sigortayla tanışmıştır. İstanbul'da çok sayıda sigorta şirketi şubeler açmıştır. Önce 1904-1906 yılları arasında C. E. Goad şirketine kentin oldukça sınırlı bir alanı için sigorta haritaları yaptırılmıştır. İkincisi çok daha ayrıntılı ve kentin hemen hemen tüm alanını kapsayan haritalar Türkiye Sigortacılar Daire-i Merkeziyesi adına Jaques Pervititch tarafından hazırlanmıştır. Pervititch 1922-1945 yılları arasında 230'u aşan harita yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için **Joucques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul,** Axa Oyak, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, t.y, s.7.

Harita 8: 1928 Tarihli Pervititch Haritası'nda Okul Binası (*Joucques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul*, Axa Oyak, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003)

Fotoğraf 15: Okul Binası-2009

Balat İskelesi: Dış Balat'ta, Haliç yoluyla İstanbul'un diğer bölgeleri ile iletişimi sağlayan iskeleler bulunmaktaydı. Bunlar, Eminönü'ndeki hanlarla, kapanlarla bağlantılı olan, meyve ve sebze gelişi için kullanılan Yemiş İskelesi, Odun İskelesi, Eyüp ve Galata arasındaki ulaşımı sağlayan vapur iskelesi, Hasköy-Balat arasındaki sürekli ve yoğun trafiği karşılayan kayık iskelesi, açık denize atık ve çöp boşaltan gemilerin, teknelerin yanaştığı iskele olarak sıralanmaktaydı.

Tarih boyunca 1838'lere kadar Haliç kıyıları, yaşayanlar için korunaklı ve güvenli bir liman niteliği taşımış, gerek balıkçılık, gerekse deniz ticaretinde etkin olmuştur. Ancak 1840'lardan sonra, deniz ticaretinde önemli değişiklikler görülmüş, Haliç sahilinde Sirkeci'den Balat'a kadar uzanan eski ahşap ticaret iskeleleri ve etrafındaki depolar, dükkanlar ve hanlar, önemlerini yitirmeye başlamıştır.

Böylece 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Haliç kıyılarına önce devlet fabrikaları-nın, ardından da her türlü atölye ve imalathanenin, mezbahanın gelmesi buraları büyük ölçüde değiştirmiştir. Fabrika atıkları Haliç sahiline dökülmeye başlamış, böylece sahilin kirlenmesine sebep olmuştur. Balat'ın açık lağımlarının 1890'a kadar Balat Limanı'na dökülmesi, Balat sahilinin ve Haliç kıyılarının uzun yıllar kötü kokmasına ve görünüm açısından çamur haline gelmesine neden olmuştur. Zamanla lağımların kapatılması için limana kazıklar çakılıp, üzerine topraklar dökülmüş, 1894 depreminde yıkılan bu kazıklar daha sonra sahil şeridini doldurmak için kullanılmıştır (Harita 13). Kıyı çizgisinde biçimsel değişim meydana gelmiştir. Haliç sahilindeki kirlenmeyle birlikte buradaki balıkçı kayıkları başka bölgelere avlanmaya gitmişlerdir.

Balat İskelesi XX. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. İskele dikdörtgen planlı, ahşap kırma çatı ile örtülüdür. İçerisinde bekleme salonu, memur ve çımacı odaları vardır. İskelenin önünde ahşap kazıklar üzerine oturtulmuş gemi-vapur yanaşma yeri bulunmaktadır. Haliç'in dolması sebebiyle burası uzun süredir kullanılmıyordu. Yakın zamanda restore edilerek, kullanıma açılmıştır[26] (Fotoğraf 37). Eyüp-Eminönü-Üsküdar hattında motor-bot tipi yolcu motorları ile deniz ulaşım hizmeti verilen Balat İskelesi, Ekim 2008 yılında nedeni bilinmeyen bir yangın sonucu büyük hasar görmüştür (Harita 11, Fotoğraf 38-39).

[26] Siyahhan, **a.g.e**., s.6.

2.3. Cumhuriyet Dönemi

Kurtuluş Savaşı sonrası Cumhuriyetin ilk yılları, köklü siyasal, ekonomik, toplumsal değişimin yaşandığı bir dönemdir.

Ülkedeki yerleşme hiyerarşisinin değişimi ile sarsılan İstanbul'un ileriye dönük fiziksel gelişiminin ekonomik açıdan çekici ancak denetimli olması için kent planları hazırlatılmıştır.[27] Bu plana göre Haliç kıyıları sanayi ve depolama işlevine ayrılmıştır.

Sanayi yatırımları için odak noktası seçilen İstanbul ve özellikle Haliç kıyıları yoğun göç almıştır. Bunun neticesinde Balat'ta hem fiziksel hem de sosyo-kültürel açıdan bir çok değişim yaşanmıştır. Haliç hızla kirlenmiş ve tükenmiştir.

Balat bir zamanlar İstanbul'un kahvehaneleri ve meyhaneleriyle ünlü bir semti olarak bilinmekteydi. Bu kahvehanelerin liman bölgesinde yani sahilde olmasından dolayı, buralara genellikle denizciler, işçiler, hamallar uğramaktaydı.[28]

1947 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Balat nüfusunun dörtte biri burayı terk ederek İsrail'e göç etmiştir. 1950'li yıllardan sonra Balat'taki Musevi nüfus azınlık durumuna düşer. Ve buradaki boşluğu büyük oranda Batı Karadeniz'den (Zonguldak, Kastamonu) gelen taşralılar yerleşirler. Yeni gelenlerin ellerinde oturdukları yerlerin tapuları bulunmadığı için konutların iyileştirilmesi konusunda tereddüde düşerler. Haliç'in kirlenmesiyle de birleşince semtin bu yıkık dökük hali değerini daha da kaybetmesine neden olur. 1960'lı yıllarda semtte kalan son Musevi aileler de durumlarını düzelterek Şişli'ye taşınırlar. Toplumsal yapı semtin aldığı yoğun göç

[27] Yenen-Yücetürk**, a.g.e**., s.600.
[28] Ahmet Uçar-Nurdan Siyahhan, "19. ve 20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Balat'ta Sosyal Hayat", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu,** , 22-23 Mayıs 2003, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2004, s.527.

nedeniyle değişikliğe uğramıştır. İş imkanları ve düşük kiralar yüzünden çok sayıda işçinin semte yerleşmesi de bu süreci hızlandırmıştır.[29]

Henri Prost'un[30] planının teşvikiyle Haliç kıyılarında antrepolar, fabrikalar, atölyeler, imalathaneler ve depolar kurulur. Bu gelişmeler neticesinde Haliç çevresinde tek bir boş alan bırakılmadan yoğun bir şekilde kullanım başlar. Kıyılardaki bu yoğun kullanım semtlerin merkezi ile deniz kıyısı arasındaki bağlantının kesilmesine neden olmuştur. Bir de sanayiinin atık sularını Haliç'e bırakmasıyla Balat kıyıları yaşanmaz olmuştur.

1990'lı yıllardan sonra Büyükşehir Belediyesi'nin Haliçi ve çevresini ıslah çalışmalarıyla birlikte Balat kıyılarındaki depo ve fabrikalar ortadan kaldırılarak, tekrar sahil doldurulmuş ve rekreasyon alanları, sportif amaçlı kullanım alanları ortaya çıkmıştır.

Fener ve Balat'a özel UNESCO destekli rehabilitasyon çalışmalarının başlaması, Fatih Belediyesi'nin rehabilitasyon / yenileme çalışmaları ve Büyükşehir Belediyesi'nin ıslah çalışmalarıyla birlikte Balat ve çevresinde olumlu değişimler gözlenmiştir. Bütün bu değişimler ve yenilenmeler Balat'ın önemini arttırmış ve değerlendirmiştir. Böylece turizmde canlanma görülmeye başlanmıştır.

---

[29] **Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu (İstanbul Tarihi Yarımadası)**, Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği, UNESCO Dünya Mirası Merkezi Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Şubat 1998, s.24.

[30] Fransız kent tasarımcısı Henri Prost (1874-1954), Türk ulus devletinin oluşum sürecinde, İstanbul'un modernleştirilmesi için plan hazırlamak üzere 1936'da Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edildi. Kentin ilk master planını 1937'de teslim eder. 1950'ye kadar 5 yıl boyunca planı uygulanır. Ayrıntılı Bilgi için İpek Akpınar, "Pay-i Tahtı Sekülerleştirmek: Henri prost'un Planı", **İstanbul Dergisi**, sy:44, Ocak 2003, Türk Tarih Vakfı Yayınları, s.20-25.

3. BÖLÜM

BALAT'IN MEKANSAL GELİŞİMİ

Balat, Bizans döneminden itibaren önemli bir yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Eskiden beri Musevi mahallesi olarak anılmaktadır. İçinde azınlıkta olsa Ermeni cemaatleri de bulunmaktadır. Günümüzde Musevi nüfusu çok azalmış olmasına rağmen, "Musevi Mahallesi" izlerini sürdürmektedir. Çünkü Balat özellikle İstanbul Musevileri açısından tarihi önem taşımaktadır. Bizans döneminde Musevi mahallesi olma özelliğini taşıyordu. İstanbul'un fethinden sonra kente getirilen Makedonya Musevileri ile İspanya'dan göç edenler de bu semte yerleştirilmişlerdir. Fatih vakfiyesinde bir Musevi semti olan Balat'a ilk yerleştirilenler, Makedonya'nın Kastorio kentinden getirilen 100 kadar fakir ailedir.[1] Geldikleri yerin adını taşıyan Kastorya Sinagogu'nu inşa ederek çevresine yerleşmişlerdir. Daha sonra gelen Museviler ise Geruş, Neve Şalom, Messina, ve Montias sinagoglarını kurmuşlardır.[2] 1599'da Rodos'tan gelenlerinde bir kısmının yine Balat'a yerleştikleri görülür.[3] Ayrıca 1660'taki büyük Ayazmakapı yangınında sonra ve Yeni Camii'nin (Valide Sultan Camii) yapımından sonra, Eminönü, Bahçekapı civarında oturan Musevilerin bir kısmı Balat'a bir kısmı da Hasköy civarına yerleştirilmişlerdir. Yangından sonra Museviler geri dönmek isteseler de buna izin verilmemiştir. Balat'ta yaşamış olan küçük bir Ermeni cemaati olmasına rağmen buralar, Bizans döneminden beri hep bir Musevi semti olarak adlandırılmıştır.

[1] Nur Akın, "Balat", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.10.
[2] **A.g.m.,** s.10.
[3] A**.g.m.,** s.10.

Museviler, Bahçekapı ve Eminönü'nden kalkarak Balat'a yerleştikten sonra özelikle kıyı kesimde oturmayı tercih ettiler. Yahudilerin en seçkin kişileri buralarda yalılar, köşkler, keşaneler inşa ettirdiler.[4]

Fotoğraf 16: Eski Galata Köprüsü-2010

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethi sırasında gemilerini karadan geçirerek Haliç'e indirdikten sonra Kumbarahane ile Balat sahilinde bir köprü kurdurmuştur. Fener ile Balat arasında sahilde "köprübaşı" adıyla ünlü bir mevkii vardır ki köprünün başının burada olduğu sanılmaktadır.[5] Yaklaşık, şimdiki eski Galata Köprüsü'nün kurulu olduğu yere denk gelmektedir (Eski Galata Köprüsünün iki kenar kısmı Balat ile Hasköy/Camiikebir arasında kurulu durmakta fakat kullanılmamaktadır. Köprünün orta kısmı daha dar olan Eyüp/Feshane ile Halıcıoğlu/Sütlüce arasında kurulu olup, yaya trafiğine açık olarak kullanılmaktadır. Balat kısmında Balat Hastanesinin karşısında

[4] "Balat", **İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,** C.2, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1982,s.1009.
[5] **A.g.m**., s.1010.

bulunan sur kalıntılarının üzerine Büyükşehir Belediyesi tarafından köprünün buraya kurulduğunu belirten bir yazı asılmıştır. Fakat Fener'e doğru 200 m. ileride Köprübaşı diye bir mevkii bulunmaktadır) (Fotoğraf 16). Fatih Sultan Mehmet bu köprüden geçerek Galata'nın üstünde bulunan Zağanos Paşa'nın ordusunun İstanbul surları önünde bulunan Türk Ordusu ile birleşmesini gerçekleştirmiştir. Türk Ordusu, Balat ve Abdisubaşı Mahallesi, kapılarını açtıkları zaman Bizans Askerleriyle çetin bir savaşa tutuşmuştur. En kanlı çarpışmalar da Balat'ın sırtlarında bugün Fener Semti sınırları içerisinde bulunan "Kırmızı Mektep" diye anılan alanda ve Moğol Kilisesi yakınlarında geçmiştir. Türk Askerleri, Moğol Kilisesi yanında büyük kayıplar verdikleri içindir ki, bu kilisenin bir Moğol İmparatoru adına inşa edildiğini bilmeyerek ona "Kanlı Kilise" adının takmışlardır. Moğol İmparatoru adına inşa edilen bu Abaka Han Moğol Kilisesi'nin giriş kapısının üzerinde günümüzde "Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi" yazmaktadır[6] (Fotoğraf 17).

"Balat, Fatih devri sonrası kayıtlarda da bir mahalle olarak geçmektedir. O sıralarda mescidsiz bir mahalleydi. 16. yüzyılda unutularak semt ismi oldu ve arazisi de "Karabaş" ve "Molla Aşkı" mahalleleri içine alındı. Daha sonraları buralara Müslümanlarda yerleşmeye başladılar. Camiler, mescitler, tekkeler yapılmaya başladı. Balat'ın en ünlü tekkesi, Sünbül Tekkesi'ydi. Son şeyhlerden Kemal Efendi burada güzel sesiyle ilahi, duvak, mevlid, miraciye okuduğu gibi, Gülşeni savtların tümüne vakıftı."[7]

"II. Mahmut devrinde düzenlenen Bostancıbaşı defterine göre 19. Yüzyılın ortalarında bütün Balat sahillerindeki evlerden ve ticarethanelerden çoğunun Musevilerin elinde olduğu görülür."[8]

[6] **A.g.m.,** s.1010.
[7] **A.g.m.,** s.1010.
[8] **A.g.m.,** s.1010.

Fotoğraf 17: Firketeci Sokağı Üzerinde Yer Alan Kanlı Kilise

Balat Semti'nde ki Yahudi çoğunluğunun büyük kısmının azalması, 1948'te Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla olmuştur.

19. yüzyıla kadar, Balat'ın dolambaçlı sokakları gemiciler, denizciler, sokak satıcıları ve hamalların toplanma mekanıydı. 1894 yılındaki depremin ve semtin yapısını derinden etkileyen yangınların ardından, semtin nüfus yapısı da büyük değişikliğe uğramıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren semtin en zengin kesimi buradan ayrılarak bugün de Hahambaşılığı ve önemli sinagogları da içeren Musevi kurumlarının bulunduğu Galata'ya taşınmıştır. 20. yüzyılda, özellikle İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra Balat nüfusunun yaklaşık dörtte biri Balat'tan ayrılmıştır. Bu dönemden sonra Balat'taki Musevi Cemaat azınlık durumuna düşmüş, Karadeniz Bölgesi ve özellikle Kastamonu'dan gelen yeni göç dalgası semtin çehresini büyük ölçüde değiştirmiştir.

1960'lı yıllardan sonra Balat'ın Musevi sakinleri ekonomik durumlarının iyileşmesiyle birlikte Şişli, Feriköy, Bomonti ve Taksim civarına taşınmışlardır. İş olanakları ve düşük kiraların semte çektiği işçi nüfusu Balat'ın sosyal yapısını değiştirmiştir.[9]

17.yüzyılda; Balat İskelesine o günün şartlarına uygun, büyüklü küçüklü her türlü yük gemisinin yanaşabildiği vurgulanmaktadır. "Ancak genelde Balat Semti, hemen her zaman karanlık görünümlü dar, bakımsız, bir çevre olarak tanıtılmıştır. Özellikle 19. yüzyıl tasvirlerinde bölge oldukça kötü görünümlü ve sağlıksızdır. Mesela 1890'lı yıllarda Balat lağımlarının tüm yerleşmeyi açıktan kat ederek denize ulaştığı bilinmektedir." Balat İskelesi aynı zamanda mavnaların iskeleye yanaşarak, çevre çöplerin toplanıp biriktirilerek dolmasının beklendiği bir yerdi. Bu toplanan çöpler daha sonra Marmara Denizinin açıklarına dökülüyordu. Mavnaların beklemesi sırasında çevreye çok rahatsız edici çöp kokuları yayılmaktaydı. [10]

"Bu bölgenin, özellikle 19.yy.da sık sık adı geçen Dubek ve Lonca Mahallelerindeki önemli yapıları arasında Pol Yaşan, Pol Hadaş Sinagogları, Alliance Israilite Okulu, Or-Ahayim Musevi Hastanesi yer almaktaydı. Bunlardan pek azı günümüze kadar gelebilmiştir."[11]

[9] (Çevirimiçi) http://www.fenerbalat.org/content.php?ct=District%20History, 1 Ocak 2010.
[10] Akın, **a.g.m.,** s.10
[11] **a.g.m.**, s.11

Fotoğraf 18: Balat Çarşısı-1960 (İstanbul Anıtlar Yüksek Kurulu Arşivi)

Surların iç kısmında bulunan ve sur boyunca uzanan bölge, Balat'ın en önemli ve canlı yerleşme alanıydı. Balat'ın çekirdeğini oluşturan Balat Çarşısına Balat Kapısından girilerek ulaşılırdı. Burası ticeretin merkezini oluşturmaktaydı (Fotoğraf 18). Buradaki dükkan sahiplerinin hemen hepsi Musevi'ydi. Ayrıca Rum, Ermeni ve Türklerde çarşı içinde çeşitli ticaret ve zanaat işlerinde çalışmaktaydılar. Cemaatlerin kendi içlerinde sıkı bir iletişim içinde oldukları, ancak cemaatler arası ilişkilerin ve alış verişin mesafeli olduğu bilinmektedir.[12]

Dış Balat'ın dar yollar ve dökütü yapılardan oluşan fakir ve bakımsız görünümüne karşı, burada bakımlı yapılara rastlanmaktaydı. Sinagogların büyük bir bölümü de bu bölgede yer almaktaydı. Balat'ın ünlü Sinagoglarından; Hevra, Selaniko, Eliav, Neve Şalom, Yanbol, Veria ve Ahrida Sinagogları vardı. Bu yapılardan günümüze sadece

[12] **A.g.m.,** s.11.

Ahrida ve Yanbol Sinagogları kalabilmişrtir. Ayrıca Çarşı Hamamı, Ferruh Kethuda Camii, Ayios Dimitrios Rum Kilisesi, Surp Hreşdagabet Ermeni Kilisesi de bu kesimdedir. Yine sur boyunca, Fener'e doğru ilerlendiğinde Hızır Çavuş ve Tahta Minare mahallelerine ulaşılmakta, buradaki Tahta Minare Hamamı Balat'la neredeyse iç içe geçen Fener bölgesini ayıran son anıtsal yapı olmaktadır.[13]

Tekfur Sarayı çevresindeki Kasturya ve Kariye Camii'nin altındaki İstipol bölgeleri ise Balat'ın yukarı mahalleleriydi. Çok düz ve geniş bir sahil şeridi oluşturan aşağı kısımlardan topografik açıdan farklı olan, oldukça eğimli bir alanda yer alan Kasturya Bölgesine merdivenler ile çıkılırdı. Buralarda daha varlıklı aileler otururdu. Buralar aşağılara göre daha aydınlıklı ve geniş sokaklara sahipti. Bölgenin en önemli yapısı günümüze dış duvarları kalan Kasturya Sinagogu idi[14] (Fotoğraf 3).

Balat'ın üst kesimine düşen Eğrikapı Mezarlığı'nın da yerleşmenin tarihinde özel bir yeri vardır. Ayrıca burada 1840'lara dek bir Musevi mezarlığı bulunmaktaydı.Ancak bu tarihlerden sonra, bu mezarlıkta yer kalmaması nedeniyle Hasköy'deki mezarlık kullanılmaya başlanmıştır.

[13] **A.g.m.**, s.10.
[14] **A.g.m.,** s.10.

Fotoğraf 19: Lapçinler Sokağı-2010

Balat'ı sürekli etkileyen büyük yangınlar nedeniyle bölgede kentsel doku pek sık değişmiş, ortadan kalkan ve yeniden yapılaşan yerleşim alanları oluşmuştur. Bölgedeki kentsel dokunun sık sık değişmesine neden olan büyük yangınlar, ortadan kalkan ve yeniden yapılaşan yerleşim alanları oluşmuştur. Bütünüyle yok olan yerler yerini kâgir binalara ya da bakımsız sokaklara bırakmıştır. Bölgenin tarihi haritalarına bakıldığında, özellikle sahil ve sahile yakın Suriçi kesiminde, geniş cadde ve sokaklarla düzenli bir yerleşim görülmekteydi, fakat günümüzde Haliç'i temizleme sırasında sahil şeridi tamamen değişmiştir (Harita 9).

Harita 9: 1928 Tarihli Haritada (J.Pervititch) Balat Semti (Joucques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Axa Oyak, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.)

Balat'taki tarihi yapıyı yok eden büyük yangınlar: Balat, Bizans devrinde birkaç yangın atlatmıştır, bunlardan en önemlisi 16. yüzyılda, Kynegon Kapısı'ndan Precurseur Kilisesi'ne kadar ilerlemiş ve birçok yapıyı harap etmiştir.

- **1510 yangını:** Yahudi mahallesinden başlayıp Balat'a oradan Bahçekapıya kadar uzanmış, 800 dükkân yanmıştır.
- **1639 yangını:** Balatkapı dışındaki mumhaneden başlayıp poyrazın etkisiyle sur dışındaki evlere, kısa sürede Suriçi'ne de şıçrayan alevler sabaha kadar Balat semtini kül etti. Ateş Çukurbostan'a kadar devam etti, Fener kapısı ile Çukurbostan arası kül oldu.
- **1692 yangını:** Ferrah Kethuda Camii yakınında bir hallaç dükkânında başladı, Kesmekaya'ya kadar 1500 ev ve iş yeri yandı.
- **1721 yangını:** Bir sinagogun karşısındaki Yahudi terzi dükkânında çıktı, yanındaki yapıların ahşap olması sebebiyle yangın hızla yayıldı. Dönemin sadrazamı Damad İbrahim Paşa bölgeye gelerek yangını takip etmiş, hatta III. Ahmed kayıkla yangını izlemişti. Fakat bütün çabalara rağmen yangında 77 ev, 120 dükkân ve Çavuş Mescidi yandı.
- **1729 yangını:** Yangın Balatkapı dışındaki bir manavda çıktı, kısa sürede poyrazın etkisiyle çok geniş boyutlara ulaşarak bir afet halini aldı. İstanbul'un sekizde biri kül oldu. Fener Kapısı'ndan Ayvansaray'a kadar uzanarak Tekfur Sarayı'nın çevresini kül etti.
- **1746 yangını:** Balatkapı'da çıktı ve birçok yahudhane ve işyeri yandı.
- **1782 yangını:** Haliç kıyısında, Sultan Selim Camii ile Karagümrük ve Hazine-i Şerif arasında kalan 7000 bina tamamen yandı.
- **1812 yangını:** Dörtyol civarında bir Yahudi evinde çıktı ve kısa sürede birçok yeri sardı. Yangın beş kol halinde sirayet etti, bir kol Tekfur Sarayı, ikinci kol Balat Hamamı ve civarı, üçüncü kol Ayvansaray, dördüncü kol Eyüp yönüne ilerleyip en son Zalpaşa İskelesi'nde söndürülebildi.

- **1828 yangını:** Abacı Çeşme yakınlarında çıktı. Hıristiyan ve Yahudilere ait birçok ev ve işyeri yandı.
- **1866 yangını:** Yangın Suriçi'nde çıktı, 500 kadar bina yandı.
- **1867 yangını:** Yangın sur dışında çıktı, 118 bina yandı.
- **1877 yangını:** Yangın Mahkemealtı'nda çıktı, 121 bina yandı.
- **1890 yangını:** Yangın sur dışında çıktı, 1 cami, 35 dükkân ve 70 ev tamamen kül oldu.
- **1892 yangını:** Yangın Karabaş Mahallesi'nde çıktı, 25 ev kül oldu.
- **1896 yangını:** Yangın Karabaş Mahallesi'nin Dibek civarında çıktı, 45 bina kül oldu.
- **1911 yangını:** Çarşambadan parlayıp bir kol Balat'a bir kol Süleymaniye'ye diğer bir kol Veznecilere uzandı. Binlerce ev tamamen yandı.
- **1912 Yangını:** 27 ev tamamen yandı.[15]

3.1. Yerleşme Düzeni ve Konut Özellikleri

Balat'ı sürekli olarak etkileyen büyük yangınlar ve depremler nedeniyle semtte kentsel doku çok sık değişikliğe uğramıştır.

Balat'ın en parlak dönemi 17. yüzyıldır. Semt 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda giderek önemini yitirmiştir. Bu olumsuz değişimin en önemli sebebi Haliç kıyısındaki ticari canlılığın azalması, 1894 depremi ve ardı ardına çıkan yangınlar olmuştur. Balat'ta yaşayan özellikle Musevileri Ortaköy, Kuzguncuk ve özellikle Galata ve Pera'nın yerleşim alanı olarak çekicilikleri de etkilemiştir.

[15] "Balat", **İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,** C.2, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1982,s. .1012-1013.

Fotoğraf 20: Yavuz Selim Camisi'nden Fener-Balat Kıyı Şeridinin Görünümü (Abdülhamit Albümü-1890 (Çevirimiçi) http://memory.loc.gov/pp/ahiihtml/ahiiabt.html 10 Ocak 2010)

Tarih boyunca Haliç, kıyılarında yaşayanlar için korunaklı ve güvenli bir liman niteliği taşımış, gerek balıkçılık, gerekse de deniz ticaretinde etkin olmuştur. Ancak 1840'lardan sonra, deniz ticaretindeki değişimlerle, Haliç sahilinde Sirkeci'den Balat'a kadar uzanan eski ahşap ticaret iskeleleri ve çevrelerindeki depolar, dükkanlar ve hanlar önemlerini yitirmeye başlamışlardır. Böylece 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Haliç kıyılarına önce devlet fabrikalarının, ardından da her türlü atölye ve imalathanenin, mezbahanın gelmesi buraları büyük ölçüde değiştirmiştir. Ayrıca Balat sahilinde, kıyı çizgisinin biçimsel değişimi de dikkate değerdir (Fotoğraf 21). 1838'e dek Balat İskelesi korunaklı bir liman içinde yer almakta, Balat'ın açık lağımları 1890 sonlarına dek bu limana dökülmekteydi. Lağımların kapatılması sırasında, limanın kazıklar çakılarak ve üzeri toprak doldurularak kapatıldığı, 1894 depreminden sonra da yıkılan yapıların molozunun bütünüyle sahili doldurmada kullanıldığı bilinmektedir. Böylece eskisinden oldukça farklı bir Balat sahili oluşturulmuştur. 1894 depreminde Balat Kapısı da yıkılmış, kalan

son kısmı 1930'da yolu daralttığı için tamamen temizlenmiştir.[16] Günümüzde, Balat Kapısından geriye kalan malzemelerin içerisine iki katlı yapılar yapılmıştır. İşyeri amaçlı kullanılan bu yerler, yapının kapı geçiş özelliğini yitirmesine neden olmuştur. Burada daha önce kapı olduğunu anlayabilmek için işyerlerinde kullanılan Balat Kapısı ibaresine veya yapıya dikkatlice bakmak gerekmektedir (Fotoğraf 1).

Balat'ta sık çıkan yangınlar sonucunda, iskele çevresindeki imalathaneler, ahşap depolar, kereste dükkanları, değirmen vb. yapılar; sur içindeki sinagog, cami, hamam vb. anıtsal örneklerin yanında, dar sokaklar üzerinde genelde küçük, ahşap evlerden oluşan kent dokusu, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bütünüyle yok olan kesimler, giderek kagirleşmiş ve dar yollar bir ölçüde genişletilerek gerek sahilde, gerekse sahile yakın sur içinde, ızgara sistemde bir kentsel düzen uygulanmıştır.Balat'ın özgün yapılarının da zaman içinde önemli ölçüde değişime uğradığı ya da tamamen ortadan kalkarak yerini yeni yapılara bıraktığı görülmektedir. Özellikle 1984–1986 yılları arasındaki Haliç temizleme ve düzenleme çalışmaları sırasında eski Balat'ın sahil kesimi büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.[17] Günümüzde Balat'ın sahil kesimi tamamen rekreasyon alanı ve sportif amaçlı kullanım alanı olarak düzenlenmiştir. Böylece Balat sahili hemen hemen her elli senede bir farklı görünümde karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 42-43).

Semtin çehresinin değişmesine paralel olarak sosyal yapısı da değişmiştir. 19. yüzyılda Musevi nüfus açısından yoğun olan mahalleler 20. yüzyıl başında belirgin bir değişime uğramış, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balat özellikle Galata bölgesine göç vermiştir.

Balat tarih boyunca İstanbul'un en önemli ve gözde konut alanları arasında yer almıştır. Üç etnik gruba ev sahipliği yapmış olan bölge zengin bir kültüre sahiptir. Mimari açıdan da bu zenginliği günümüze kadar taşıyan ender konut alanlarından birisidir.

[16] Akın, **a.g.m.,** s.12.
[17] **A.g.m.,** s.12.

Alanda kagir yapıların fazlalığı göze çarpmaktadır. Oysa 18. ve 19. yüzyıldan önce oldukça fazla ahşap yapı bulunmaktaydı. Fakat Balat'ta çıkan pek çok yangın yüzünden ahşap yapıların büyük bir kısmı yanmıştır. Çok fazla çıkan bu yangınlar yüzünden de insanlar kagir yapı yapmaya yönelmiştir.

Fotoğraf 21: Izgara Sistem Sokak Dokusu ve Kagir Binalar-2010 (Hızır Çavuş Köprüsü Sokağı)

Özgün dokuda, sivil yapılar ortak özellikler göstermektedir. Bitişik nizamda avlusuz inşa edilen ve sokaktan girilen kagir yapılar 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl başına tarihlenmektedir.

Yapıların büyük bir bölümü zemin üzeri iki kat olarak tasarlanmıştır. Tek katlı yapılar çok az sayıdadır. Dokuda görülen en büyük özellik yapıların ikiz, üçüz sıra ev şekilde

inşa edilmiş olmalarıdır. Balat'ta parselden mümkün olduğu kadar çok yararlanılmaya çalışılmıştır. %10'dan %50'ye varan eğime paralel olarak yerleşen yapılar parsele dikine oturtulmuştur. Parseller genelde dar, geniş parsellerde ise ikiz üçüz ev yada sıra evler şeklindedir. Bu yapıların bir kısmının da arkasında avlu yer almaktadır (Fotoğraf 23).

Fotoğraf 22: Organik Sokak Dokusu-2010 (Kamış Sokağı)

Geleneksel yapıların büyük bir kısmı kâgir yapılardır ve tümü tuğla ile yapılmıştır. Yapıların çoğunluğu çıkmalıdır. Çıkmalar yapıların ara ve köşe parsel olmalarına göre farklılık gösterir. Çıkma üzerinde ve çıkmanın iki yanında genellikle birer pencere yer alır. Birinci katın ekseninde yer alan kâgir çıkma ikinci katta balkon olarak kullanılır.[18]

[18] **Tarihi Yarımada Genel Tipoloji Envanteri ve Kentsel Tasarım Rehberi**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü, İstanbul, 2008.

Balat bölgesinde kent dokusu iki farklı şekilde gelişim göstermiştir. Kürkçü Çeşmesi Sokağı, Vodina Caddesi, Çiçekli Bostan Sokağı, Söğütlü Bakkal Sokağı, Hacı Rıza Sokağı ile sınırlı bölgede "ızgara sistem" denilen birbirini dik açılarla kesen sokaklardan oluşur (Fotoğraf 21). Diğer kısım ise bu bölgenin etrafında dağınık yerleşimler ve organik sokaklardan oluşmaktadır (Fotoğraf 22). Bu ikili gelişimin sebebi yangınlar sonrası yapılan düzenlemelerdir. Yanan mahallelerde açılan alanlar batıdan esinlenilen planlama ilkesiyle yeniden şekillenmiştir.[19]

Fotoğraf 23: Hızır Çavuş Köprübaşı Sokağı'nda Yer Alan Sıra evler-2010

[19] Doğan Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul , 2000, s.352.

Fotoğraf 24: Yeni Yapılan Çok Katlı Betonarme Binalar-2010 (Kahkaha Sokağı)

Tarihi yapıların yoğun olduğu alanlarda yapılar genellikle özgün 2-3 kat olması gerekirken zamanla artan yoğunlukla beraber kat artımına gidilmiş, kat sayısı 3-4 kata kadar artmıştır. Günümüzde her katta bir aile oturacak biçimde bölünmüştür. Böylece yapının mimari düzeni üzerinde de değişiklikler yapılmıştır.

Balat kıyı kesiminde, tarihi ızgara planlı konut dokusunu günümüze kadar korunmuştur. Fakat kullanıcılarının değişmesi ve zaman içinde fiziksel eskimeye uğraması nedeniyle köhnemiş bir yapıya sahiptir. Yamaçlarda ise organik konut dokusu yerine, parsellerin ve yapı adalarının bölünmesiyle oluşan, ön bahçesiz, betonarme çok ailelik bitişik nizamdaki yapıların yoğun olduğu dokuya bırakmıştır. Kat artımında da artış görülmekte, özgün dokuyu bozan 8 kata kadar çıkan betonarme binalara rastlanmaktadır (Fotoğraf 24).

Haliç kıyısı 1985'li yıllarda gerçekleştirilen operasyonlar sonucu sanayiden temizlenmiştir. Fakat sanayi birimleri arasında yer alan kentsel özelliklerde ortadan kalkmıştır. Konut bölgesinde, Balat'ın batı ve güneybatı yönündeki alanlarda ise 1950-1960 döneminde oluşmuş tek ve iki katlı gecekondu oluşumlarının izini taşıyan yerleşimler bulunmaktadır. Geçiş dokusu dediğimiz alanlarda ise yapıların genelde beş altı katlı olduğu görülür (Fotoğraf 25-26).

Fotoğraf 25: Kırkambar Sokağı İle Esnaf Loncası Sokağında Çok Katlı Binalar-2010

Çalışma alanında İstanbul Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescillenmiş toplam 142 adet nitelikli konut bulunmaktadır. Niteliksiz konut sayısı ise 116 adettir. Terk edilmiş kullanılmayan konut alanları da mevcuttur.

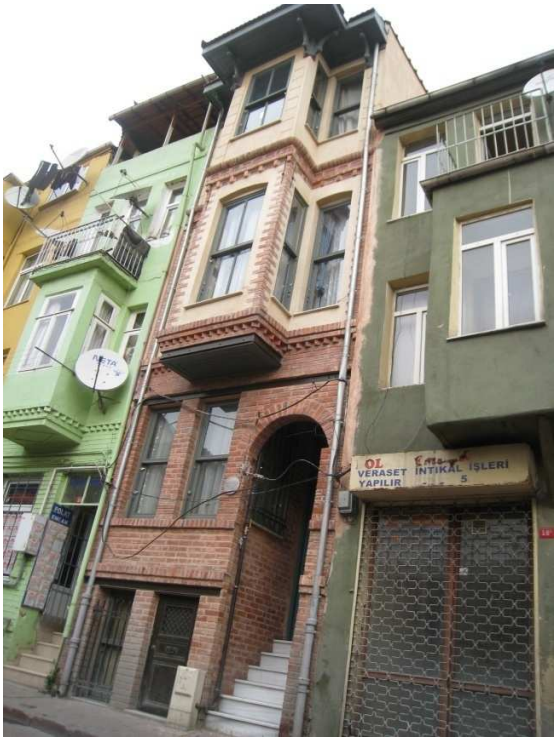

Fotoğraf 26: Gecekondu Alanları-2010

İstanbul'un 19. yüzyılda değişen ekonomik ilişkileri ve Haliç'in giderek bir ticaret ve sanayi alanı olması nedeniyle ortaya çıkan gelişmeler, mevcut cemaatlerin bölgeyi terk edip İstanbul'un farklı yerlerine göç etmesine yol açtı. Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında yaşanan sanayileşmeden dolayı, göçle gelenler kent merkezindeki bu alanları tercih etti ve bu da beraberinde bir fakirleşme ve bir çöküntü alanına dönüşme sürecini getirdi; daha doğrusu süreci hızlandırdı. Fiziksel dokudaki sorunlar, 19. yüzyılın önemli sivil mimari örneklerinin bulunduğu önemli bir konut yapısına sahip bu alanlarda büyük tahribatlar yarattı ve 1980'lere kadar da bu durum artarak ilerledi. Günümüzde Balat Semti'ndeki tarihi konutlar, ciddi bir yıpranma ve yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Fotoğraf 27: Kürkçü Çeşmesi Sokağı'nda Yer Alan Konutun Restorasyon Öncesi (İMP Arşivi-2003)

Fotoğraf 28: Kürkçü Çeşmesi Sokağı'nda Yer Alan Konutun Restorasyon Sonrası-2010

Bu duruma bir çare olarak, Avrupa Birliği ve Fatih Belediyesi'nin ortaklaşa yürüttüğü "Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı" Ocak 2003 tarihinde uygulanmaya başlandı. Çeşitli mimari ve toplumsal ölçütlere göre seçilecek belli sayıda binanın Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı kapsamında restorasyonu öngörülmüştür. Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyon Projesi'nin başlangıcı, bu alanların dünya mimari mirası listesi içerisinde yer alması için UNESCO'ya yapılan başvuruya dayanıyordu. Fatih Belediyesi, UNESCO ve Avrupa Birliği'nden oluşan üçlü bir yönetimle ele alınan Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu Programı, 121 binanın, Tarihi Balat Çarşısı' nın ve Sosyal Merkez Binası'nın restore edilmesiyle 2008 yılında tamamlanmıştır (Fotoğraf 27-28). Projesinin hedefleri ya da amaçları dört temel başlık - altında toplanabilir. Bunlardan biri, tarihi ve mimari açıdan özgün dokuya ait binaların restorasyonu, bu alanlarda yaşayan toplumsal profilin iyileştirilmesi, katı atık yönetim stratejisinin oluşturulması ve Balat Çarşısı'nın geliştirilmesiydi. Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Avrupa Birliği fonlarından desteklenmektedir.

İstanbul'da tarihi semtlerin rehabilitasyonu projeleri içinde bir ilk olma özelliği taşıyan Fener-Balat Projesi de çok çoşkulu başlamasına rağmen mülkiyet, finans ve yönetişimden kaynaklanan sorunlardan dolayı sekteye uğramıştır. Özellikle katılım ve soylulaştırma bağlamlarında eleştirilmiş ve amaçlarına çok fazla ulaşamamıştır (Fotoğraf 29).[20]

[20] Dilek Erden, "Haliç'te Dönüşüm ve Tarihsel Süreklilik", **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Voyvoda Toplantıları**, 11 Mart 2009.
(Çevirimiçi)http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0809.html.

Fotoğraf 29: Fener Balat Rehabilitasyonu Çalışmalarında Halkın Katılımı

3.2. Nüfus

Balat'ın tarihi, özellikle Musevi mahallesi olarak Bizanslılara kadar dayanmaktadır. Osmanlılar döneminde de Yahudi yerleşmesi olan Balat, mimari yapısı, içinde bulunan kilise ve sinagogları, esnafı, hamamı ve çarşısıyla sosyoekonomik ve kültürel açıdan İstanbul'un yaşayan önemli semtlerinden biri haline gelmiştir.

Museviler için Balat bölgesinin her zaman tarihi bir önemi olmuştur. Bunun nedeni, yüzyıllardan beri İstanbul'a göç eden veya sürgün olan bütün Musevilerin buraya yerleşerek kendi aralarında kaynaşmalarıdır. Böylece her yüzyılda olduğu gibi fetihden sonra da, Makedonya'dan ve İspanya'dan göç eden Museviler bu semte yerleşmişlerdir.

Fatih Vakfiyesine göre Balat'a ilk yerleştirilenler, Makedonya-Kastorio'dan getirilen 100 kadar fakir Musevi ailesidir. Aileler geldikleri bölgenin adını taşıyan Kastorya Sinagog'unu inşa edip çevresine yerleşmişlerdir. İstanbul bundan sonra Museviler için bir yerleşim bölgesi olmaya devam etmiştir. 1493'de İspanya'dan, 1497'de Portekiz'den ve İtalya'dan Balat Semti'ne gelen Museviler; Geruş, Neve Şalom, Messina ve Montias Sinagoglarını kurmuşlardır. 1599'da Rodos'tan gelenlerin bir kısmının yine Balat'a yerleştikleri görülmüştür. 1660 yılındaki büyük yangına kadar Eminönü bölgesinde Bahçekapı, Tahtakale ve Yemiş İskelesi çevresinde oturdukları bilinen Museviler de bu yangından sonra Balat'a yerleştirilmişlerdir. Böylece 17. yüzyıldan itibaren, daha önceleri Bizans Musevisi Romaniyotların ağırlıkta oldukları Balat'ta, diğer Musevi gruplarının da katılmasıyla etkin bir cemaat oluşmuş ve zaman içinde cemaatler birbirlerine karışmıştır.

"19. yüzyılda İstanbul'un Altıncı Daire-i Belediye sınırları içinde kalan Balat'ta her biri bir haham tarafından yönetilen dinsel grup veya cemaat vardı."[21]

Balat'ın en parlak dönemi 17. yüzyıldır. Semt 18. ve 19. yüzyıllarda giderek önemini yitirmiştir. Bu değişimin nedenleri olarak; bölgeyi büyük ölçüde etkileyen Haliç kıyılarındaki ticari canlılığın azalması, 1894 depremi, ardı ardına çıkan yangınlar gösterilebilir. Hasköy, Ortaköy, Kuzguncuk ve özellikle Galata ve Pera'nın daha nitelikli yerleşim alanları olarak çekiciliğinin artmasıyla halkın Balat'ı terk etme süreci başlamıştır.

19. yüzyıl tarihli haritalarda dış Balat, Tahta Minare, Karabaş, Dubek, İç Balat, Kasturya ve İstipol çevreleri ve Ayvansaray'ın üstlerine doğru Lonca Mahallesinde, Musevi ağırlıklı bir halk yaşıyordu. İstanbul'un 19. kapısı olan Balat Kapısı'nın dış tarafında

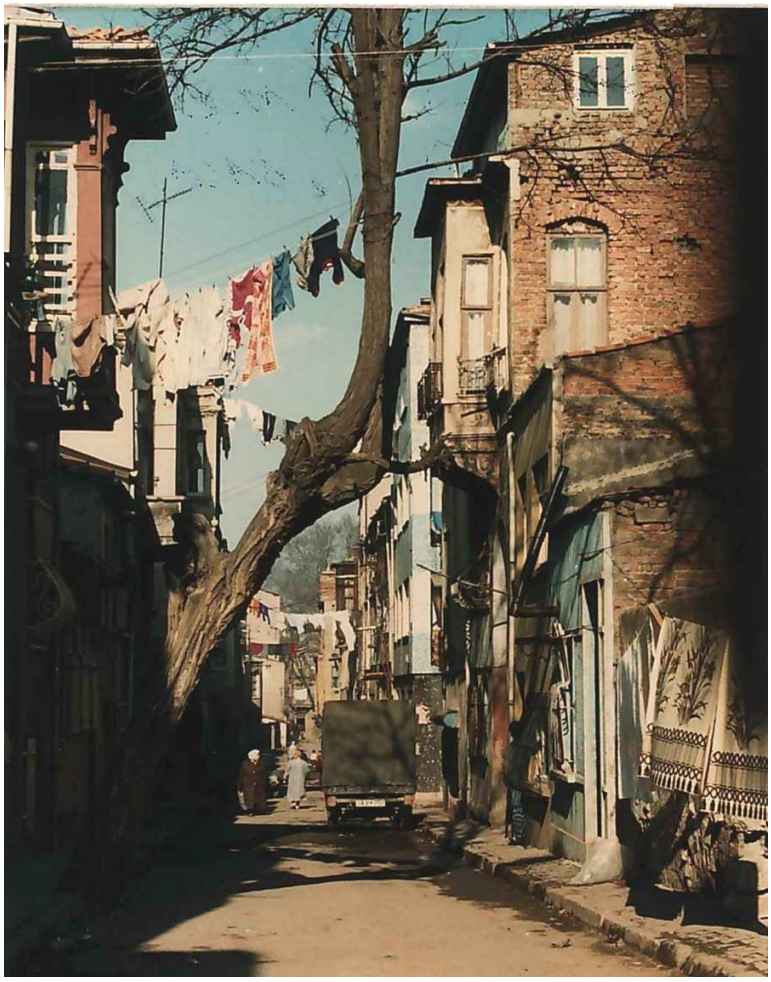
[21] Akın, **a.g.m.,** s.10

Musevilerin, iç tarafında ise çeşitli cemaatlere mensup kalabalık bir halk kesiminin oturduğu bilinmektedir.

Tarih boyunca semtin sosyal yapısında belirli bir farklılık ortaya çıkmıştır. Semtin yapısı oturan insanlara göre şekillenmiştir. Örneğin, geçen yüzyılda Haliç kıyısındaki sokaklar, başta kayıkcılar olmak üzere gemiciler, sokak satıcıları, hamallar vb. kişilerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur. Buna bağlı olarak da burada iskeleler, kayıkhaneler, kahvehaneler, çok sayıda fakir aileyi barındıran yahudhaneler yer almıştır. buna karşın Suriçi'ndeki Dubek, Ahrida, Tahtaminare, İstipol ve Kasturya mahalleleri varlıklı ailelerin ve tüccarların semtiydi. Genelde Musevi ağırlıklı olmakla birlikte, Balat'ın Fener'e yakın olan Tahtaminare ve Kariye Caminin altındaki İstipol Mahallesi'nde Rumların yaşadığı, sahilde surların hemen ardındaki Surp Hreşdagabet Kilisesi çevresinde ise Ermenilerin odaklaştıkları kayıtlarda yer almaktadır.

Balat Semti bazı kaynaklarda hemen her zaman karanlık görünümlü, dar, bakımsız bir çevre olarak tanıtılmıştır. Balat tarihi boyunca sağlık yönünden tehlikeli ve pis bir semt olarak bilinmekteydi. Örneğin, 24 Temmuz 1895 tarihli kayıtlarda, Balat'ta baş gösteren kolera dolayısıyla alınan sıhhi tedbirlerden bahsedilmektedir. Bunda 1894'de yaşanan İstanbul depremininde büyük etkisi olduğu gözardı edilmemelidir.

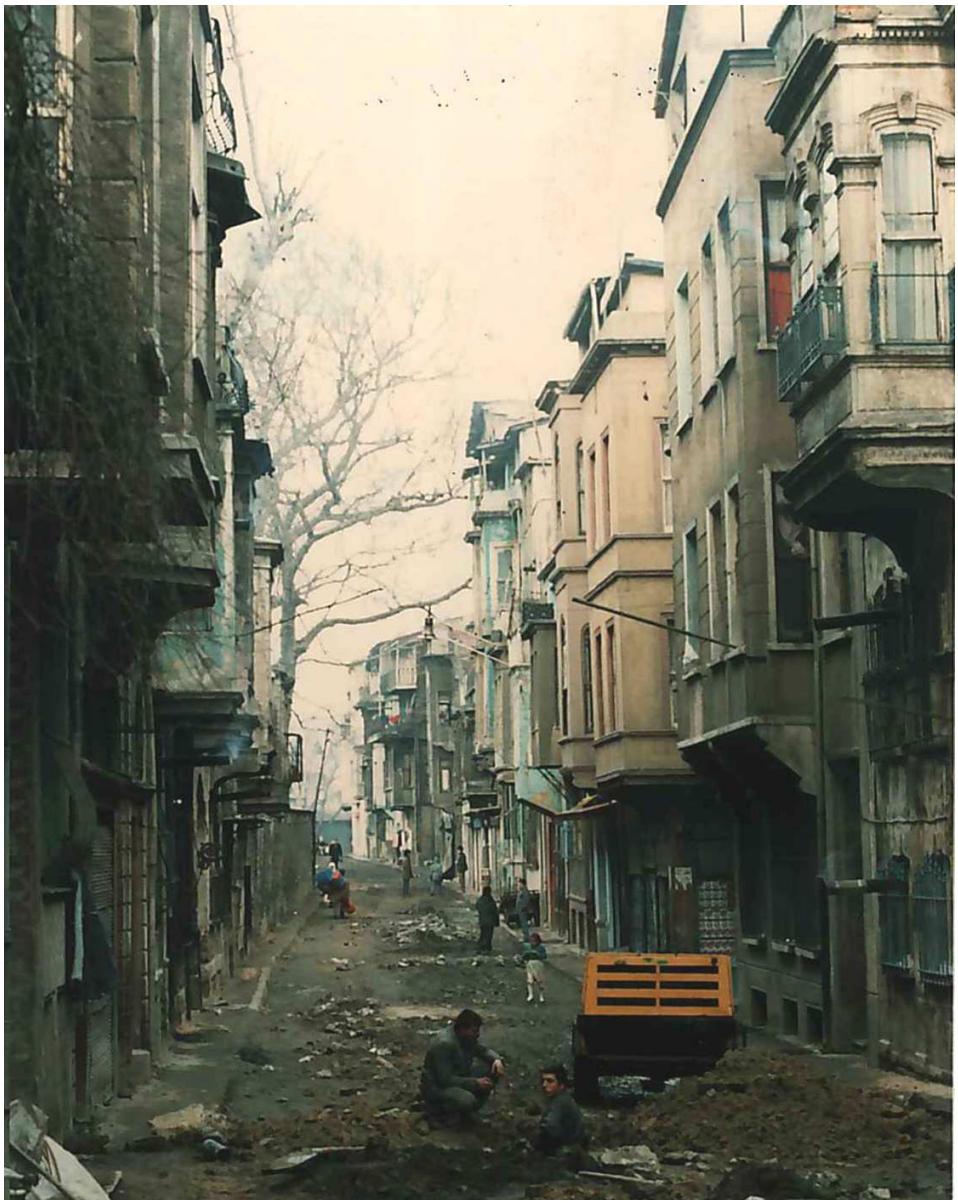
Balat Semti'nde 19. yüzyılda Musevi nüfusun yoğun olduğu mahalleler, 20. yüzyılın başlarından itibaren sosyal açıdan dikkate değer bir değişikliğe uğramıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balat, genellikle Galata bölgesine göç vermiştir. Özellikle 1942'de yürürlüğe giren "varlık vergisi", 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması, semtin Museviler tarafından terk edilmesinde önemli etkenler olmuştur. Bütün bunlar Balat'ın geleneksel ticari hayatını kötü bir şekilde etkilemiştir. Bölgede yaşayan Musevi nüfus azalmış, çoğu yardım derneklerinin katkılarıyla geçinen, ekonomik düzeyi düşük bir kaç aile ile kentin Şişli, Nişantaşı gibi semtlerinde oturup işlerini Balat'da sürdüren az sayıda tüccar ve esnaftan ibaret kalmıştır.

Fotoğraf 30: Hacı Rıza Sokağı'ndan Bir Görüntü (1990'lı Yıllar-İMP Arşiv)

1890'lı yıllarda Balat lağımlarının tüm yerleşim alanlarını tahrip ederek denize ulaşması, 19. yüzyılda balıkçılık ve liman işletmeciliği faaliyetlerini önemli ölçüde azaltmıştır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren Haliç'in yukarı kesimlerinde karayolları sayısının artması, deniz ulaşımını da oldukça olumsuz yönde etkilemiştir.[22]

[22] **A.g.m.**, s.11.

Fotoğraf 31: Vodina Caddesi 1990'lı Yıllar (İMP Arşiv)

Göç eden yerli nüfusun yerini hemen kısa sürede İstanbul'a dışarıdan göç edenler doldurmuşlardır. İlk gelenler genelde Batı Karadeniz (Zonguldak, Kastamonu..gibi) Bölgesinin fakir, insanları olmuştur. Zamanla, düşük kiraların çekiciliği ve merkezi konumda olması nedeniyle çok çeşitli bölgelerden insanlar gelip buralara yerleşmeye başlamışlardır. Eskiden Musevi mahallesi olarak anılan Balat'ta doğup büyümüş Rum,

Ermeni veya Yahudi nüfus hemen hiç kalmamışken, yerlerine göç eden Karadenizlilerden sonra da son beş – on senedir, Doğulular ve Güneydoğulular yerleşmeye başlamışlardır. Daha eskiden yerleşmiş olan Romen vatandaşlar ile birlikte Balat'ta çok farklı simalara rastlamak mümkün olmuştur. Semtin bazı kesimlerinde metruk alanların da bulunmasından dolayı çeşitli uyuştucu ve alkol müptelası insanlara da rastlamak mümkün olmaktadır. Varoş görünümlü yaşantıyı sürdürenler ile eski İstanbul beyfendisi, hanımefendisi olanların birarada yaşadığı bir semt olmuştur (Fotoğraf 30-31).

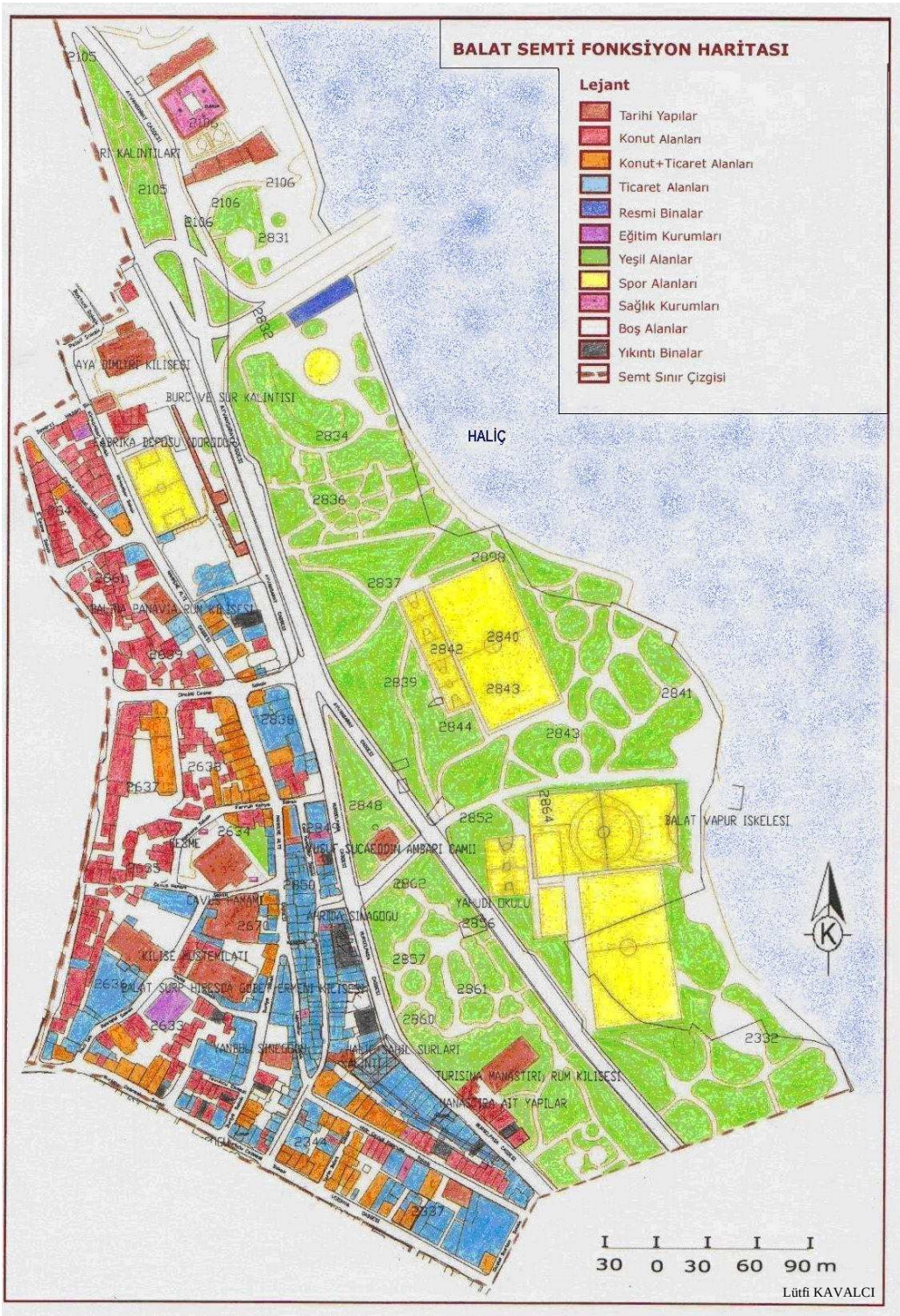
Balat Semti idari bir birim olmadığı için nüfusu hakkında veri bulunmamaktadır. Balat Semti'nin nüfusu, 2000 yılı nüfus verilerinde Balat Semti'ne dahil olan mahalle nüfusları tahmini hesaplanıp, 2008 adrese dayalı nüfus verilerine göre oransal artış ilave edilerek 6000 kişi olarak bulunmuştur.

Rehabilitasyon çalışmalarının yapılması, Balat Çarşısının gelişmesi, Haliç kıyılarının düzenlenmesi ve Haliç'in temizlenip kullanımının artması ile Fener Semti'nin gelişmesine bağlı olarak Balat'ta sürekli gelişim içerisinde bulunmaktadır. Bu gelişim ve canlılık Balat'ın değerini ve çekiciliğini arttırmaktadır. Bu süreç içerisinde Balat'ta değerlenen arazi ve emlak fiyatları yeni ve farklı nitelikteki insanların ilgisini çekmekte, bu da nüfusun yapısını değiştirmektedir. Gelecekte Fener Semti'nden başlayarak daha varlıklı ailelerin Balat civarına doğru daha fazla yerleşeceğini tahmin etmek mümkündür.

4. BÖLÜM

BALAT'IN FONKSİYONEL YAPISI

Balat Semti, günümüzde fonksiyonel açıdan bakıldığında, küçük bir kasaba yerleşiminde olduğu gibi, ticaret, küçük esnafa ait atölyelerden ibaret, birkaç okulun bulunduğu sakin bir semt görünümü vermektedir. Osmanlı Devleti'nin son zamanları ile Cumhuriyetin ilk yıllarında, Haliç kıyılarında yaşanan canlılığın etkisiyle, Balat Semti de hem ticaret yönünden hem de sanayi yönünden önde gelen gözde yerler arasındaydı. Balat'ta yer alan büyük fabrikalar, depolar ile farklı yerlerden, farklı bilgi ve kültürler ile gelip yerleşen azınlık nüfusun varlığı, Balat'ın çekiciliğini arttırıyordu. Buraya çalışmaya gelen işçiler aileleri ile birlikte semtin iç kısmında yaşarlarken, iç kısım ile sahil arasında, Suriçi kısmında da Balat Çarşısı yer almaktaydı. Balat'ın hemen iç kısmında yer alan Balat Çarşısı küçük esnaftan oluşan ve semte hizmet eden bir yapısı vardı. Haliç'in canlılığını yitirmesiyle birlikte Balat'ta eski canlılığını yitirmiştir. Buralarda kalan fabrikalar ile büyük depolar kullanılmaz duruma gelmiş ve zamanla yıkılmıştır. Daha sonra 1980-1990 yılları arasında Balat kıyı şeridinde yer alan tüm fabrika – depo gibi yapılar yıkılıp, denize dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Ve günümüzde eski tarihi, canlılığını ve hareketliliğini yitirmiş olan Balat, Haliç'in canlanmasıyla birlikte yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Fakat günümüzde eskiden olduğu gibi sanayi, fabrika ve denizcilik ile değil daha çok turizm ve küçük ticarethaneler ile (Balat Çarşısı) atağa geçmesi beklenmektedir.

Harita 10: Balat Semti Fonksiyon Haritası

Kullanım Türü	Sayı / Adet	Yüzde %
İş ve Ticaret Alanları	**229**	**45,4**
Konut Alanları	**174**	**34,5**
Konut + Ticaret, Ortak Kullanılan Alanlar	**79**	**15,7**
Dini Yapılar	**8**	**1,6**
Çeşitli Dernekler	**12**	**2,4**
Eğitim – Kültür	**2**	**0,4**
Toplam	**504**	**100**

Tablo 1: Balat Semti Fonksiyon Alanlarının Dağılımı

Çalışma alanımız olan Balat Semti ortalama 320.000 m²'lik yüzölçümüne sahiptir. Bu alan içinde en büyük payı 195.000 m² (%61) ile yeşil alanlar oluşturmaktadır (Harita 10). Yeşil alanların bir kısmı sonradan denizin doldurulması ile kazanılmıştır. Bu kadar büyük yeşil alana sahip olması çok güzel gibi görünse de semt sakinleri tarafından fazla kullanılmamaktadır. Yeşil alanların tümü kıyıda toplanmıştır (Fotoğraf 42). Geriye kalan konut ve ticaret alanları ise yoğun şekilde kullanılırken konut aralarında ve hatta sokak aralarında hiç yeşil alan bulunmamaktadır. Sadece Ferruh Kethuda Camii nin arka kısmında boş bakımsız bir alan meydan vazifesi görmektedir (Fotoğraf 24).

Burada spor alanlarına ayrılan arazide küçümsenmeyecek kadar çoktur (%7,8) (Harita 10). Semtin deniz kıyısındaki yeşil alanlarının çokluğu ve az kullanımı, doğal olarak buna itmiş olabilir. Spor alanlarının çokluğu dernekleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

Semtte iş ve ticaret alanları daha çok Mürsel Paşa Caddesi, Leblebiciler sokak, Mahkeme Altı Caddesi ve Lapçinler Sokakta toplanmıştır (Harita 10). İş ve ticaret

alanları olarak tüm semtin %4,7'sini kaplarken sayı olarak da %45'ini oluşturmaktadır (Tablo 2-3). Bu farkın sebebi, toplamda yeşil alanların kapladığı alanların çokluğu (%61) ile iş ve ticaret alanlarının küçük küçük yapılardan oluşmasıdır. Kullanım türüne göre, sayı olarak, en çok (229 adet ile) iş ve ticaret alanı belirlenmiş olmasına rağmen bunların bir çoğu 50 m²den küçük yerler olduğundan toplamda yüzölçüm olarak fazla yer tutmamaktadırlar. Konutlar ise Çınçınlı Çeşme sokak, Sinan Çeşme Sokak, Demirci Hasan Sokak, Esnaf Loncası Sokak, Kahkaha Sokak, Kırkambar Sokak ve Püsküllü Sokakta toplanmıştır. Alan olarak ortalama 16.500 m² (%5,1) yer tutmasına karşılık, 174 adet konut ile yapılar içinde %34,5'lik paya sahiptir. Konut ve ticaretin ortak kullanıldığı yerler semtin çeşitli yerlerine dağılmıştır.

Fotoğraf 32: Balat Çarşı'sından Bir Görünüm-2010

4.1. Ticaret Fonksiyonu

Eskiden fabrikaların, depoların, büyük atölyelerin bulunduğu bu semtte şimdilerde küçük esnafa ait, dükkanlar bulunmaktadır. Zaten bunların hepsi de birkaç sokakta dizilmişlerdir. Mahkeme Altı Caddesinden başlayıp Lapçinler Sokakta devam eden Balat Çarşısı, Leblebiciler Sokak, Vodina Caddesi ile devamında Kürkçü Çeşmesi sokak ve Ayvansaray Caddesi ile devamında Mürselpaşa Caddesi kenarındaki dükkanlardan oluşur. Ayvansaray Caddesi - Mürsel Paşa Caddesi'nde çok fazla boş dükkan bulunmakla beraber daha çok oto tamir ve turizm seyahat şirketleri ile restaurantlar bulunurken, konut amaçlı kullanım çok azdır (Fotoğraf 33).

Fotoğraf 33: Mürsel Paşa Caddesi-2010

Fotoğraf 34: Kürkçü Çeşmesi Sokağı-2010

Balat Çarşısı'nda ise küçük küçük sıralı dükkanlarda gıda, temizlik, emlakçı ve kahvehaneler bulunmaktadır. Konut amaçlı kullanım hiç bulunmamaktadır. Kürkçü Çeşmesi Sokağı ile Vodinya Caddesi ise fırın, cafe, inşaat malzemeleri, emlak, gıda, temizlik ürünleri ve tekstil ağırlıklı olmakla beraber; işyerleri, konutların altlarında bulunmaktadır. Leblebiciler Sokağı ise daha çok sanatsal eserler, hediyelik eşya, cam, çerçeve, ayna ve derneklerden oluşmuştur. Konut olarak kullanım yoktur. Geriye kalan diğer yerler ise iskan amaçlı konut olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 32,34).

Fotoğraf 35: İnebolu Organik Köy Pazarı (Balat Çarşısı-Mahkeme Altı Sokağı-2009)

Çok yeni olarak Balat'ta turizm canlanmaya başlamış ve burada yaşayan çok az insan için geçim kaynağı olmaya başlamıştır. Pazar günü açık olan esnaf (hediyelik eşya dükkanları, cafe, pastane.. gibi) daha çok gezi gruplarına yönelik olarak çalışmaktadır. Pazar günü Mahkemealtı Caddesi'ne kurulan İnegöl-Organik köy pazarı da çekicilik oluşturmaktadır (Fotoğraf 35). Haliç'in içinin ve kıyıların temizlenip düzenlenmesi ile birlikte hayat standardı yüksek bireylerin Balat ve çevresinde iş ve oturmak amaçlı konut alımları başlamıştır. Buna birde UNESCO destekli rehabilitasyon çalışmaları ile Fatih Belediyesi'nin çalışmaları eklenince emlak piyasasında bir canlılık yaşanmaya başlamıştır. Semte 9 tane emlakçının bulunması dikkate değerdir.

Turizmdeki hareketlilik ile birlikte, konutlardaki el değiştirmeler, yaşam standartı yüksek ailelerin buraları tercih etmesi ile birlikte buralardaki tamirciler, atölyeler ile

bakımsız görünümlü işyerleri zamanın baskısıyla buradan kalkacak gibi görünmektedir. Bunların yerlerine ise sanat galerileri, hediyelik eşya dükkanları gıda üzerine lokanta, cafe tarzı yerler ile küçük ve günlük konaklama ihtiyacını karşılayacak, pansiyon, otel, butik otel tarzı işletmelerin yaygınlaşabileceği görülmektedir.

İşyeri / Kullanımı	Adet	Yüzde %
Boş Dükkân	77	23,5
Kahve / Çay Ocağı / Kıraathane	20	6,1
İnşaat / İnşaat Malzemeleri /Nalbur/Hırdavat	15	4,5
Bay / Bayan Kuaför	13	4
Lokanta / Restaurant	13	4
Dernek / Kulüp / Lokal	12	3,6
Bakkal / Market / Şarküteri	11	3,3
Emlakçı	9	2,8
Büfe	8	2,4
Oto Tamirci	8	2,4
Ayakkabıcı	8	2,4
Marangoz / Mobilya	7	2,1
Tekstil	7	2,1
Turizm / Seyahat	7	2,1
Telefon / İletişim / Eloktronik	7	2,1
Elektrikçi	6	1,8
Muhtelif Depo	5	1,5
Pastane / Cafe / Meyhane	5	1,5
Tuhafiye / Züccaciye	5	1,5
Otopark / Oto Yıkama	5	1,5
Hediyelik Eşya	4	1,2
Terzi	4	1,2
Şans Oyunları	3	1
Manav	3	1
Kasap	3	1
Fırın	3	1
Sinema (Eski Kullanılmıyor)	3	1
Muayehane	3	1
Halı Saha	3	1
Aynacı, Çerçeveci	3	1
Demir Doğrama Atölyesi	3	1
İnternet Cafe	3	1
Kuru Temizleme	3	1
Tüp, Beyaz eşya	2	0,6

Temizlik Ürünleri	2	0,6
Eczane	2	0,6
Denizde Yüzer Lokanta / Cafe	2	0,6
Balıkçı	2	0,6
Tesisatçı	2	0,6
Piyano Galerisi	1	0,3
Oto Lastikçi	1	0,3
Şömine Barbekü	1	0,3
Sanat Galerisi	1	0,3
Halı Yıkama	1	0,3
Çocuk Evi / Kreş	1	0,3
Gözlükçü	1	0,3
Yorgancı	1	0,3
Şekerlemeci	1	0,3
Tatlıcı	1	0,3
Kağıtçı	1	0,3
Kasetçalar / CD / DVD Satıcı	1	0,3
Baharatçı / Aktar	1	0,3
Yetkili Fatura Ödeme Merkezi	1	0,3
Kuyumcu	1	0,3
Pet Shop	1	0,3
Matbaa	1	0,3
Tekel Bayii	1	0,3
Sağlık Ocağı	1	0,3
İtfaiye	1	0,3
Tam Teşekküllü Hastane	1	0,3
Saat Tamircisi	1	0,3
Tedarikçi Şirket	1	0,3
Turşucu	1	0,3
Hamam	1	0,3
Kırtasiye	1	0,3
Toplam	327	100

Tablo 2: Balat'ta Bulunan İşyerleri ve Adetleri (Arazi Çalışması)

Semt'te 77 adet boş dükkanın bulunması düşündürücüdür (Tablo 2). Toplam konutların %23,5'ini oluşturmaktadır. Küçük bir yere göre dokuz adet emlakçının bulunmasına rağmen (%2,8) bu kadar boş dükkanın bulunması, özellikle ticari faaliyetler yönünden gelişmesi beklenen semt'in ekonomik yönden hala çok güçsüz olduğunu göstermektedir. Boş dükkanlar üzerinde bulunan, daha önceki iş yeri isimleri, dükkanların açıldığını ama

uzun süre ayakta kalamadığını göstermektedir. Semt sakinlerinin gelir durumu düşük olduğundan, semt bu kadar dükkanı kaldıramamaktadır. 2008-2009 yılındaki, küresel ekonomik krizinde etkili olduğu düşünülebilir. Buna rağmen UNESCO destekli rehabilitasyon çalışmalarının yapılmış olması, Fatih Belediyesi'nin çalışmalarına devam ediyor olması emlak piyasasındaki hareketliliği ve beklentiyi üst düzeyde tutmaktadır. Fakat, emlak alan yeni mülk sahipleri hemen taşınmamakta daha çok ileriye dönük yatırım yapmaktalar. Bu da beklenen ekonomik canlılığın oluşmasını geciktirmektedir. Emlakçılardan alınan çeşitli arazi ve konut fiyatlarıyla, kira fiyatları, semt içinde çok değişiklik gösterebilmektedir. Tadilat görmesi, konumu, eski veya çok eski olması gibi durumlar fiyatlarda belirleyici olmaktadır. Diğer semtlerle karşılaştırıldığında çok da pahalı görülmemektedir.

Kahve, kıraathane gibi boşa vakit geçirilen yerlerin çokluğu (20 adet, %6,1) işsizlik oranlarının fazlalığını göstermektedir. Bu sayılara dernek, lokal ve şans oyunlarınıda eklediğimizde rakamlar çoğalmaktadır (Tablo 2).

4.2. Eğitim ve Kültür Fonksiyonu

Semt olarak Balat'da çok fazla eğitim kurumu bulunmamaktadır. Eğitim kurumları daha çok Fener Semti'ne doğru ve Yavuz Selim'e doğru yayılmış olduğu görülür. Balat'daki eğitim kurumlarının başında Kırımlı Aslanbey İlköğretim Okulu ile semtin hemen yanıbaşındaki Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu ve Tarık Us İlköğretim Okulu bulunmaktadır.

Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu, Atatürk'ün Cumhuriyet'in 10. Yılında İstanbul'a armağan olarak yapılmasını emrettiği, aynı tip ve planda 10 okuldan biridir. 1932-1933 Eğitim -Öğretim yılında hizmete açılmıştır. İlk açıldığı zaman İstanbul'da hizmete giren 55. İlkokul olduğundan adını buradan almış ve 1950 yılına kadar (55. İlkokul) adıyla anılmıştır. 1950 yılında okula, İstanbul'un alınışında surlara ilk Türk Bayrağı'nı diken

asker, olan Ulubatlı Hasan ile semtin adı birleştirilerek Eğrikapı Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu II, 1954 yılında Eğrikapı Ulubatlı Hasan İlkokulu I, 1958 yılında da Ulubatlı Hasan İlkokulu adı verilmiştir. 19.06.1997 tarih ve 305 sayılı onayı ile 8 yıllık ilköğretim okuluna dönüştürülmüş, adı da Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu olmuştur.

Okul binası Haliç'e hakim Balat sırtlarında bir tepeye konumlandırılmıştır. Okuldan bakıldığında Haliç'in büyük bir kısmı, Topkapı Sarayı, Ayasofya Müzesi, Yeni Cami, Galata Kulesi, Deniz Hastanesi, tersaneler, Galata ve Unkapanı Köprüleri, Eski Galata Köprüsü, Sarayburnu, Eminönü Meydanı ve Kadıköy sırtları çok rahat görülmektedir. Bina Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmış olması sebebi ile bu dönem mimarisinin izlerini taşımakta olup girintili çıkıntılı dış görünüşü, alçaklı yüksekli çatısı ile dikkat çekmektedir. Zemin orta ve üst kat olmak üzere 3 kat üzerine betonarme-kâgir olarak inşa edilmiştir. 1963 yılında bahçenin kaymasını engellemek amacı ile Haliç'e bakan yamaç yaklaşık 20 m yüksekliğinde istinat duvarı ile çevrilmiştir.[1]

1972 yılında Can Aslanbey'in (Kırımlı) Fatihteki arsaları üzerine 29 Mayıs İlkokulu'nun açılmasını duyan Kırımlılar Cemiyeti harekete geçerek, arsaları üzerine kurulan okula zatın adının verilmesini isterler. Ancak daha önce "29 Mayıs" isminin tescil edildiğini bu ismin verilemeyeceğini söylerler. O sıralarda inşaatı sürmekte olan "Molla Aşkı" İlköğretim Okulu'nun ismi değiştirilerek Kırımlı Aslan Bey İlkokulu olarak tescillenir. 1972 yılında, daha önce Ermeni Panayırı ve tamir atölyesi olarak kullanılan arsa üzerine yapılır.[2]

Tarık Us İlköğretim Okulu ilk defa 1914-1915 öğretim yılında Fatih Numune Mektebi adı altında Fatih Semti'ndeki Kırımlı Aslanbey'e ait binada öğretime başlamıştır. 1917-1918 öğretim yılında Akşemsettin Numune Mektebi adını almıştır. 1923-1924 öğretim yılına kadar aynı adı kullanan okul, ikişer sınıflı 3 devreli (Devre-i Mutavessata Devre-i

[1](Çevirimiçi) http://www.ulubatlihasanio.k12.tr/Sayfa.asp?islem=2&SayfaNo=59, 01 Ocak 2010.
[2](Çevirimiçi) http://www.orahayim.com/?_Args=Dynamic,23, 21 Aralık 2009.

Aliye) 6 sınıflı olarak kullanılmıştır. 1922-1923 öğretim yılında Onbirinci Mektep adıyla, 1923-1924 öğretim yılında devreler kaldırılarak 5 sınıflı 1. İlkokul adıyla öğretime devam ettikten sonra, 1940-1941 öğretim yılında 2., 1948-1949 de Yahya Efendi 2. İlkokulu, 1949-1950 de Muallim Yahya Efendi 2. İlkokulu adını almıştır. Bir dönem Tahta Minare Mahallesine bağlı Lokumcu Dede Sokağı'nda kiralık bir ahşap evde normal tedrisat yapmaya devam etmiş, sonra bu binadaki, şimdiki Valide Medresesi'nde Muallim Yahya Efendi 2. İlkokulu adı altında çiftli öğrenime başlamıştır. 1951-1952 öğretim yılında şube sayısı 8 olunca Yavuz Selim İlkokulu'na nakledilmiştir. Daha sonraları da çeşitli okulların binalarında öğretime devam eden okul, bugünkü binasının İl Özel İdare tarafından 1956 yılında yapılmasıyla ilk defa kendi bulunduğu halen öğretime devam edilen binasına Marif Müdürlüğü'nün 21.02.1957 tarih ve 300/261 sayılı emirleri üzerine 25.03.1957 tarihinde Çimen Sokağa taşınmıştır.

İstanbul Şehir Meclisinin 01.02.1957 gün ve 56/957 sayılı kararıyla Tarık Us İlkokulu adı verilmiştir. Okul adını aldığı Tarık Us, milletvekili, gazeteci, öğretmen ve hukukçu kimliği ile adını duyurmuş ve 1889-1956 yılları arasında yaşamıştır.[3]

4.3. İdari Fonksiyonu

Mart 2009 tarihine kadar Balat adı altında idari bir yapı bulunmamaktaydı. Sadece kıyı kesimde Balat Karabaş Mahallesi bulunmaktaydı. Bu da Balat Semti'nin küçük bir bölümünü oluşturmaktaydı. Balat Semti, bu tarihe kadar geçerli olan muhtarlıklardan, Balat Karabaş, Molla Aşkı, Hızır Çavuş, Tahta Minare, Kasım Günani, Hamamı Muhittin Mahallelerinden bazı kısımlarını kapsıyordu. Günümüzde ise Fatih Belediyesi mevcut 69 mahalle muhtarlıklarını birleştirerek 24 yeni mahalle alanı belirlemiştir. Konumuzla ilgili olarak, Tarihi Yarımada'nın kuzey kesimindeki 10 muhtarlık alanını iki muhtarlığa indirmiştir. Biri Ayvansaray Mahallesi Muhtarlığı (Balat Karabaş, Molla Aşkı, Kasım Günani, Atik Mustafa Paşa ve Avcı Bey Mahalleleri) diğeri ise Balat

[3] (Çevirimiçi) (http://www.tarikus.k12.tr/okulumuz.htm), 4 Ocak 2010.

Mahallesi Muhtarlığı (Tahta Minare, Hatip Musluhittin, Katip Musluhittin, Tevkii Cafer ve Hızır Çavuş Mahalleleri) olmuştur. Çalışma alanımız olan Balat Semti, şimdiki Balat Mahallesi ile birebir örtüşmemektedir. Çünkü Balat Mahallesi artık Köprübaşı ve Fener Semti sınırlarına girdiği gibi, bir yandan Eğrikapı'ya diğer yandan Yavuz Selim'e kadar uzanmaktadır. Son haliyle artık Balat Semti, Ayvansaray Mahallesi ile Balat Mahallesi sınırları içinde, daha çok kıyıya yakın bölgelerinde yer alan bir semttir.

4.4. Sağlık Fonksiyonu

Günümüzde Balat'ta bir diş doktoru, iki doktor muayehanesi, bir sağlık ocağı, bir özel hastane ve iki tane de eczane bulunmaktadır.

Balat'ta bilinen en eski Sağlık kuruluşu günümüzde Musevi Hastanesi olarak bilinen Özel Balat Hastanesi'dir. "Hayat Işığı" anlamına gelen Or-Ahayim Hastanesi, 1898 yılında, idealist doktorların ve hayırseverlerin katkılarıyla, Sultan II. Abdülhamid'in fermanıyla küçük bir sağlık ocağı olarak kurulmuş. Fikrin babası ve kurucuların başkanı Dr. Yüzbaşı Rafael Dalmediko'dur. Diğer kurucu üyeler arasında Dr. Avramino dö Kastro, Abraham Gerson, Amiral Dr. İzak Molho Paşa, Jakob Habib, Jozef Halfon, Robert Levi, Yuda Levi Kebapçıoğlu, Samuel Rizo, Elia Suhami Rafael Levi, Dr. İzidor Grayver Paşa, Dr. Eliyas Kohen Paşa gibi isimler vardır. Hastanenin tarihinde önemli rolü olan hekimlerden biri Atatürk'ün de doktoru olan Dr. Samuel Abravaya Marmaralıdır. Marmaralı, mezunu olduğu Haydarpaşa Tıp fakültesinde 25 yıl ders vermiş, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra atandığı Meclis-i Alt-i Sıhhi üyeliğini 15 yıl sürdürmüş, TCMM'nin 4'üncü ve 5'inci dönemlerinde Niğde'den bağımsız milletvekili seçilmiş ve Or-Ahayim Hastanesi'ne 40 yıl hizmet vermiştir. Or-Ahayim Hastanesi'nin temeli, evlere dağıtılan yardım kumbaraları, yurtdışına yapılan yardım çağrıları, balolar, piyesler, sokaklarda rozet satışı gibi çeşitli faaliyetlerle toplanan 11 bin altınla atılmıştır. Mimar Gabriel Tedechi imzalı hastanenin inşaatı iki yılda bitirilmiş. Or-Ahayim, iki dünya savaşı, Balkan Savaşı, İstanbul'un İşgali, ve çeşitli göçlere tanıklık etmiş. 1914'te

Birinci Dünya Savaşı sırasında hastanenin önce 30 yatağı, ardından da 40 yataklık karantina pavyonunu yaralı askerlerin bakımı için Hilal-i Ahmer'e (Kızılay) tahsis edilmiştir. Hastane çalışanları üstün gayretlerinden ötürü Kızılay tarafından onur madalyası ile ödüllendirilmiştir. 1921'de Rusya'dan, 1934'de Polonya'dan gelen göçmenleri ağırlamıştır. Or-Ahayim Hastanesi'nin tarihindeki ikinci önemli dönüm noktasına 1920'lerde tanık olunur. Bu tarihte Bağdatlı işadamı Sir Elllie Kadoorie sahneye çıkar ve hastaneye büyük bir bağış yapar. Bu bağışla hastane alanına 3 büyük bina yapılır ve bundan sonra Or-Ahayim'in çehresi tümüyle değişir. Bu tarihten itibaren gerçek ve modern hastanecilik başlar. Sir Kadoorie'nin bağışıyla inşa edilen binaların ikisi günümüzde halen kullanılmaktadır. Üçüncü bina 2004'te, yerine yenisi yapılmak üzere yıkılmıştır. Hastane tarihinin kilometre taşı olma özelliğine sahip gelişmelerine yakın geçmişten bir örnek vermek gerekirse, bunların en önemlisi, 2004'te yıkılan binanın yerine yenisinin inşa edilmesi ve buranın 2005 yılında Alegra Torel Geriatri Pavyonu olarak hizmete girmesidir. 30 oda, 50 yatak, Poliklinik Bölümü, Acil Bölümü ve tahlil laboratuarını ihtiva eden bu bölüm modern tıbbi cihazlarla donatılmıştır[4] (Fotoğraf 14).

4.5. Ulaşım

Balat'a ulaşım; Eminönü, Eyüp Sultan, ve Fatih'ten bulunmaktadır. Eminönü'nden; belediye ve özel halk otobüslerinin bir çoğu, çok farklı ilçe, semt ve mahallelere ulaşmak için Mürsel Paşa ve Ayvansaray Caddesi üzerinden geçmek zorundadır. Yine aynı şekilde merkezi çekiciliği bulunan Eyüp Sultan'a yürüyerek 7-8 dakikalık bir uzaklıkta bulunması ve Haliç Köprüsü'nü kullanarak geçen bir çok otobüs ve metrobüs hattının köprü dibindeki duraklarında inerek yüründüğü takdirde 10 dakikalık uzaklıkta yer almaktadır. Fatih İlçe merkezinden, Karagümrük'ten, Yavuz Selim'den; Fevzi Paşa Caddesi üzerinden yürüyerek gelindiğinde de 10 – 15 dakikalık yokuş aşağı yürüme

[4] (Çevirimiçi) http://www.kirimliaslanbey.k12.tr/okulumuz.asp, 30 Aralık 2009.

mesafesi bulunmaktadır. Fakat dolambaçlı ve karışık yollar olduğundan semti iyi bilmek gerekmektedir.

Balat'a çevre yolundan ulaşılabildiği gibi, Eminönü, Unkapanı, Fatih, Alibeyköy taraflarından da ulaşmak çok kolaydır. En büyük sorun ise otopark meselesidir. Dar sokaklarda özel araçlar ile ilerlemek çok kolay olmamaktadır.

Fotoğraf 36: Balat Sahili ve Panoramik Sütlüce Vapuru-2010

Balat'ın en güzel yanlarından biri deniz ulaşımıdır. Ayvansaray ve Fener İskelelerinden Üsküdar'a şehir hatları vapurları çalışmaktadır. Büyük Şehir Belediyesi'nin Aralık 2009'dan itibaren sefere koyduğu, panoramik görünümü fazla yeni deniz araçları da Haliç'teki deniz ulaşımına bir kalite getirdiği gibi turizmi de canlandıracaktır (Fotoğraf 36). Ayvansaray ve Fener İskelelerine uğrayan şehir hatları vapurları daha önce

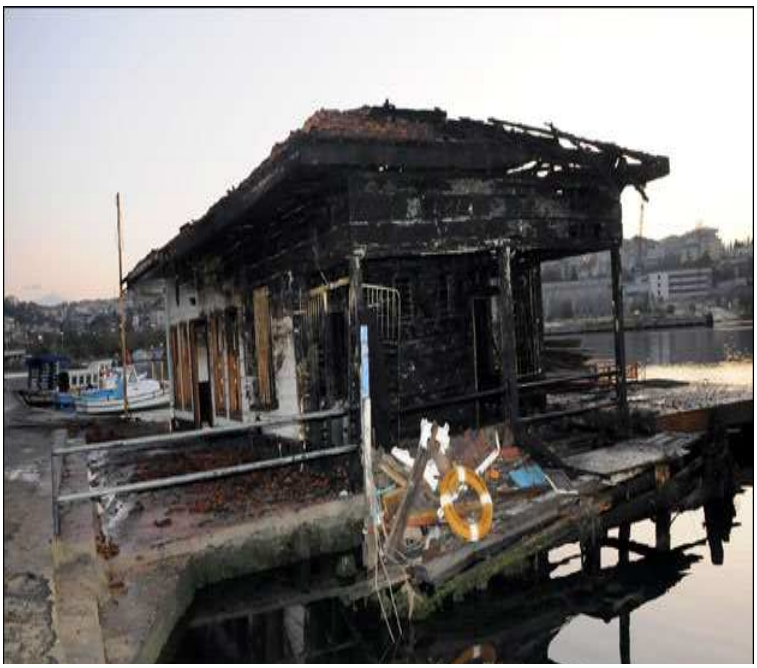
Harita 11: 1928 Tarihli Haritada (J.Pervititch) Balat İskelesi (Joucques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Axa Oyak, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.)

Fotoğraf 37: Balat İskelesi'nin Yanmadan Önceki Hali

Fotoğraf 38: Balat İskelesi Yanarken (Hürriyet Gazetesi-10 Ekim 2008)

Fotoğraf 39: Balat İskelesi (Hürriyet Gazetesi-10 Ekim 2008)

10 Ekim 2008 tarihine kadar, Tarihi Balat İskelesi'ne de uğramaktaydı. Fakat 10 Ekim 2008 tarihinde çıkan bir yangında Balat İskelesi tamamen yanarak, kullanılamaz hale gelmiştir. Eski iskelenin bulunduğu yerde artık deniz taksilerin bir durağı yapılmıştır ve deniz taksi çalışmaktadır (Fotoğraf 37-40). İskelenin yokluğu deniz ulaşımında çok büyük sıkıntılar oluşturmamıştır. Çünkü Fener ve Ayvansaray İskeleleri arasındaki mesafe Balat'a çok uzak değildir. Özel kayıklar ve özel deniz araçları ile ulaşım mümkündür. Yalnız Eyüp Sultan'daki gibi karşı kıyıya düzenli kayık seferleri bulunmamaktadır. Bunun nedeni karşı kıyıda bulunan tersaneler sahili kısıtlamaktadır.

Yakın zamanda ulaşımda raylı sistem ile ilgili her hangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Fotoğraf 40: Balat İskelesi Yerine Kurulan İDO Deniz Taksi-2010

4.6. Turizm Fonksiyonu

Balat, Fener Semti'nde olduğu gibi günümüzde çok fazla tarihi eserlere sahip değildir. Yapılan restarosyonların çoğu Fener tarafında kalmıştır. Buna rağmen Balat tarafında yapılan restorasyon ve yatırımların pek çoğu Balat Çarşısı eksenli ve işyerlerine yönelik olmuştur. Orjinal, tarihi yapı içerisinde kalınabilecek, herhangi bir otel pansiyon veya butik otel bulunmamaktadır. Buralara sadece dıştan bakmak, gezmek için gelenler bulunmaktadır. Özellikle, Balat'a gezmeye gelen (yerli/yabancı) turist bulunmamaktadır. Daha çok etraftaki başka çekicilikleri, semtleri ve tarihi yerleri gezip, görmeye gelenler, geçerken, Balat'a uğramakta veya geçiş yolu olarak kullanmaktadırlar.

Balat'ın en büyük çekiciliklerinden biri kısmen kullanılan veya kullanılmayan dini yapılardır. Özellikle azınlık cemaatlerin buraya gelmesi, sahip çıkması, cumartesi, pazar günleri yaşanan hareketlilikten anlaşılmaktadır. Eskiden buralarda yaşayan insanların semt özlemleride çekicilikler arasında yer almaktadır. Azınlık gazetelerinden biri olan Şalom Gazetesi'nde köşe yazılarından da anlaşılacağı üzere, Yurt içinde veya yurt dışında farklı yerlerde yaşayanların Balat'a özlem ve hayranlıkları devam etmektedir. Hatta çeşitli forumlarda özlemlerini dile getirip internet ortamında Balat'ın daha fazla resimlerini görmek istemektedirler. Haftasonu açık olan esnaf (Lokanta, Cafe, Kahvehane) ile birlikte pazar günü kurulan İnebolu Organik Köy Pazarı çekicilikler arasında bulunmaktadır.

Fotoğraf 41: Balat Çarşısı-2010 (Lapçinler Sokağı ile Leblebiciler Sokağı)

Balat Çarşısı'nın bulunduğu Mahkeme Altı Caddesi ve Lapçinler Sokak en çok turist çeken yerlerin başında gelir (Fotoğraf 41). Burada sekiz adet lokanta, restaurant, büfe tarzı yiyecek üzerine dükkan ile dört adet çayevi, kahvehane bulunmaktadır. Hemen alt sırada yer alan Leblebiciler Sokağı'nda ise daha çok sanat, hediyelik eşya, cam-ayna ve pet shop dükkanı bulunmaktadır. Vodina Caddesi ile Kürkçü Çeşmesi Sokağı ise daha geniş ve diğer semtlere geçiş güzergahında bulunmasından dolayı sürekli hareketlidir. Burada konutların altı işyeri üstü ise iskan amaçlı kullanılmaktadır. Burada dört emlakçı, dört gıda üzerine market/bakkal, üç lokanta ve bir pastane bulunmaktadır.

Balat'ın diğer sokak ve caddeleri yerel halk haricinde çok kullanılmamaktadır. Çinçinli Sinan Çeşmesi Sokağı, Çinçinli Çeşme Sokağı, Esnaf Loncası Sokağı ve Kahkaha Sokağı'nda herhangi bir turistik çekicilik bulunmamaktadır. Tüm bu sayılan sokakların

tamamında bina altlarında toplam üç tekstil atölyesi ve bir bakkal bulunmaktadır. Buralar oturma amaçlı kullanılmaktadır.

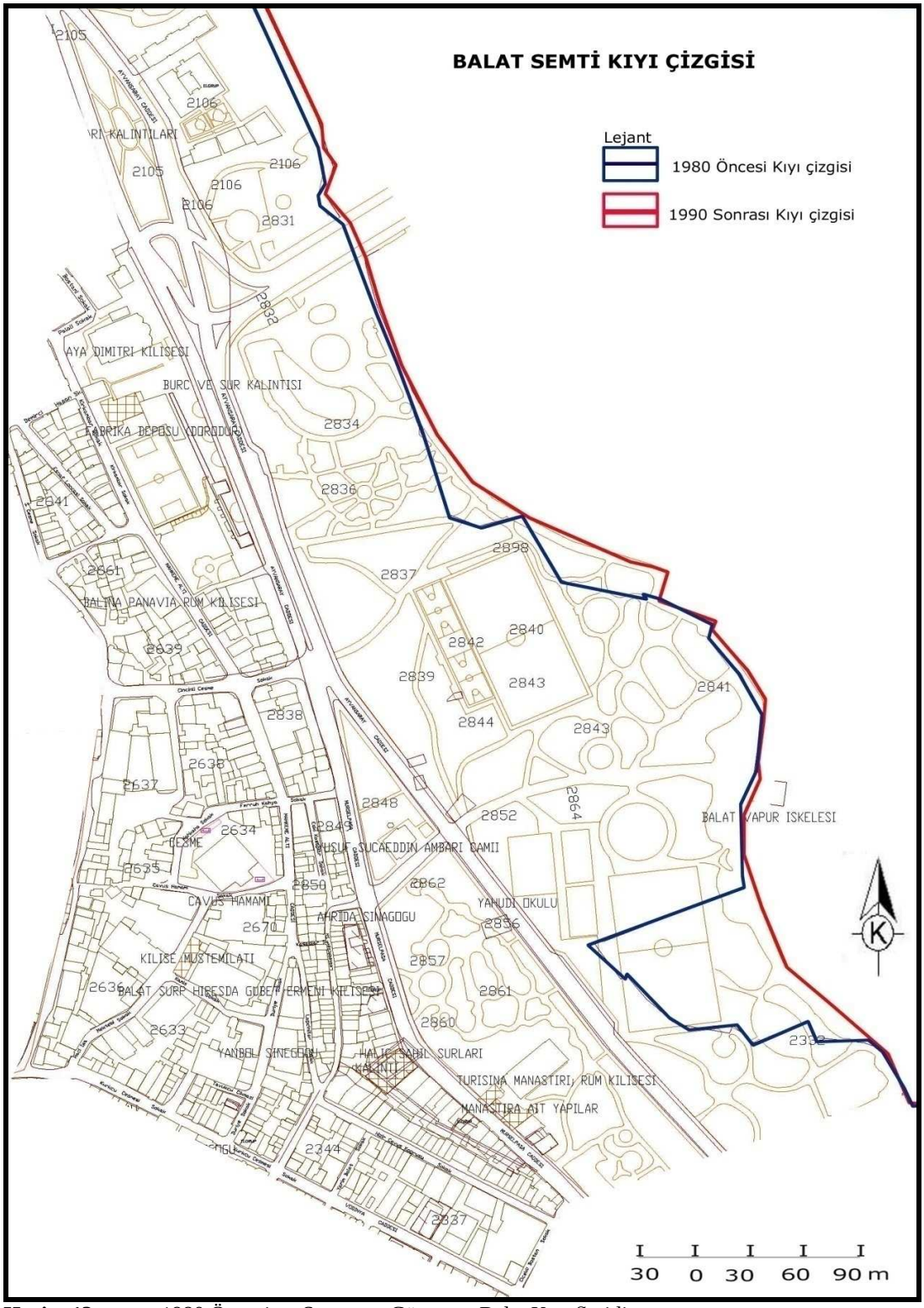
Harita 12: Balat Semti'nin 1965 Yılındaki Durumu (İMP Arşivi)

4.7. Park ve Yeşil Alanlar

1980'li yıllardan önce fabrikalar ve depoların yer aldığı Balat Semti'nin kıyı kesiminde, yeşil alan çok az bulunmaktaydı. O zaman ki mevcut yeşil alanda rekreasyon amaçlı değil, boş kalan yerlerin ağaçlandırılmasıyla oluşan, fabrika aralarındaki küçük boşluklardan ibarettir. Kıyı kesiminin ve iç kesimin surlara yakın kısımlarının, yoğun kullanımına karşılık, iç kesimlerde daha boş alanlar bulunmaktaydı (Harita 12). 1960'lı yıllardan itibaren, zamanla iç kesimler de yer alan boş arazi üzerinde göçlerinde etkisiyle gecekondulaşma başlarken, kıyı kesimde yoğun kullanıma sahip Ayvansaray – Mürselpaşa Caddesi'nin kuzeyine kalan sahil şeridindeki fabrika ve büyük depolar, buradan yavaş yavaş çekilmeye başlamışlardır. 1984 ve 1989 yılları arasında İstanbul

Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapan Bedrettin Dalan'ın başlattığı çalışmalar neticesinde, Haliç kıyılarında yer alan hemen hemen bütün (eski-yeni, fabrika-konut-depo..vb.gibi) yapılar yıkılmıştır. Çıkan molozlar da denize dolgu yapılmıştır. Böylece sahil şeridi kıyı çizgisinde büyük değişikler olmuştur. 1928 tarihli Pervititch ve 1965 tarihli Balat haritalarında (Harita 9,11,12) görülen yapılar yıkılarak yeşil alan elde edilmiştir. Harita 13'te görüldüğü gibi kıyı çizigisinde büyük değişikler olmuş, denizin bir kısmı doldurularak yeşil alan elde edilmiştir (Harita 13). Cadde ile deniz arasında kalıp da yıkılmayan nadir yapılardan biri, Balat Or-Ahayim Hastanesi ile Demir Kilise olarak bilinen Stevi Stefan Bulgar Kilisesi'dir.

Günümüzde Balat Setinin %61'ini kaplayan kıyı kesimdeki yeşil alan rekreasyon amaçlı kullanıma yönelik düzenlenmiştir. Fakat semt ile kıyı kesimi arasında yer alan Ayvansaray – Mürselpaşa Caddesi ile ticaret alanı olan Balat Çarşısı; kıyıdaki yeşil alan ile konutları birbirinden ayırarak kolay ulaşımı kısıtlamaktadır (Fotoğraf 33,43). Kıyıda yer alan bu yeşil alanın semt sakinleri tarafından fazla kullanılmaması neticesinde boş kalan bu büyük, arazi daha çok alkol ve uyuşturucu madde kullananların tercih ettiği bir yer olmaktadır. Büyükşehir Belediyesi motorsikletli özel güvenlikçiler ile burada güvenli ortam oluşturmaya çalışmaktadır.

Harita 13: 1980 Öncesi ve Sonrasını Gösteren Balat Kıyı Şeridi

Fotoğraf 42: Kıyı Kesim Yeşil Dolgu Alanı-2010

Yaz ve bahar aylarında, semt dışından gelenler burayı piknik amaçlı kullanmaktadırlar. Ayvansaray – Mürselpaşa Caddesi ve cadde üzerinde yer alan harebe yapılar ile oto tamircileri, Balat Çarşısına ulaşımı kısıtladığından, buraya piknik amaçlı dışardan gelen yabancılar, çarşıyı bilmediklerinden pek kullanamamaktadırlar. Cadde üzerindeki olumsuz görüntünün hemen ardından tarihi bir çarşı ile karşılaşacaklarını bilememektedirler.

Fotoğraf 43: Mürsel Paşa Caddesi Üzerinde Yer Alan Top Sahası

4.8. Spor Alanları

Fabrika ve depo gibi yapıların yıkılması neticesinde, deniz kenarında boşluklar oluşmuştur. Açılan bu alanlardan çıkan yıkıntıların deniz dolgu maddesi olarak kullanılması neticesinde, açılan boşluklar genişlemiştir. Bu boş ve geniş olan alanı değerlendiren Büyükşehir Belediyesi kıyı şeridinde, yeşil alanlar ile birlikte spor alanları oluşturmuştur. Yapay çimden oluşan büyük futbol sahaları ile basketbol ve voleybol sahaları yapılmıştır. Balat Semti'nin Yaklaşık % 8'lik bir kısmının spor amaçlı kullanıma ayrılması semt adına büyük kazanım olmuştur. Yapılan bu spor tesisleri gençlerin ilgisini buraya çekmektedir. Semtte spor dernekleri, özellikle futbola ilgisi olan çocukları ve gençleri alarak yetiştirmektedir. Ayrıca her yaş grubuna uygun, cimnastik hareketlerin yapılabileceği açık hava spor aletleri de bulunmaktadır. Sahil boyunca, koşu ve yürüyüşün yapılabileceği yollarda mevcuttur (Fotoğraf 43).

Kullanım Türü	Alan (m²)	Yüzde %
Yeşil Alanlar	**195.000**	**61**
Yollar	**32.000**	**10**
Sportif Amaçlı Kullanılan Alanlar	**25.000**	**7,8**
Boş Alanlar	**21.000**	**6,5**
Konut Alanları	**16.500**	**5,1**
İş ve Ticaret Alanları	**15.300**	**4,7**
Konut + Ticaret, Ortak Kullanılan Alanlar	**7.200**	**2,2**
Dini Yapılar	**6.800**	**2,1**
Kullanılmayan Harebe Yapılar	**2.000**	**0,6**
Semt Toplamı	**320.000**	**100**

Tablo 3: Balat Semti Fonksiyon Alanlarının Dağılımı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürekli gelişim ve değişim içinde olan Balat Semti, eskisine nazaran günümüzde mekânsal olarak çok değişiklikler geçirmiştir. Bu değişiklikleri Balat'ta yaşayan halkda gördüğümüz gibi, geçim kaynaklarında, yapılan işlerde, konut tiplerinde ve sokakların düzeninde de görebilmekteyiz.

Balat'ta göze çarpan en önemli değişim Bizans zamanından beri Musevi yerleşim yeri olarak anılan bir semtin, yerli Musevi halkının burayı terk etmesi olmuştur. Museviler ile birlikte burada bulunan diğer azınlık milletleri zamanla buradan ayrılarak semtin demografik yapısında çok büyük değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişim sadece nüfusla kalmamış, semtin her alanında kendini hissettirmiştir. Balat kültürel zenginliğini kaybedince, ekonomik yönden de fakirleşmiştir.

Azınlıklardan kalan bu boşluğu Anadolu'dan gelenler tamamlamışlardır. Özellikle Batı Karadeniz'den gelenler çoğunlukta olmuştur. İstanbul'a çalışıp para kazanma amaçlı gelenlerin olduğu bu guruplarda, bekarlar çoğunluğu oluşturmuştur. Genç ve yetişkin erkek nüfus önce gelmiş yerleşmiş daha sonra da ailelerini getirmişlerdir. Genelde iki veya üç katlı olan, küçük parsellere kurulu olan evleri, birden fazla aile kullanmaya başlamıştır. Tek bir aile için tasarlanmış olan üç katlı bir evin herbir katını bir aile kullanacak şekilde paylaşarak oturmuşlardır. Böylece yoğun bir kullanım ortaya çıkmıştır.

Sokakların genel çehresini eski tarihten beri sürekli çıkan yangınlar değiştirmiştir. Bu yangınlar sonucunda mesken tipi ile kullanılan malzemelerde değişim yaşanmıştır.

Zamanla iş kollarında da değişim yaşanmıştır. Bunu en çok belirleyen Haliç'in durumu ile değişen nüfus olmuştur. Haliç'in canlanması gelişmesi, Balat'ın canlanması gelişmesi demektir. Yine aynı şekilde Haliç'in kirlenmesi, kullanılmaması Balat'ın sonu demektir. Yani bir şekilde Balat'ın kaderi Haliç'in fonksiyonlarına göre şekillenmektedir.

Daha önceleri eğlence mekânları ile anılan Balat'ta, nüfusun değişime uğramasıyla birlikte, zamanla bu eğlence mekânları da buradan çekilmiştir. Agora Meyhanesi gibi çeşitli meyhaneler, kahvehaneler, eğlence ve dinlenme yerleri zamanla buradan çekilmek zorunda kalmıştır. Günümüzde Agora Meyhanesi eski namını kullanarak tekrar faaliyete geçse de eski parlak dönemini kaybetmiştir. Diğer eğlence mekânları açılamamıştır. Bunların yerini şans oyunları (3adet) ile kahvehaneler, kıraathaneler (20Adet) almıştır.

Balat'ta yakın zamanda gözlenen en büyük değişikliklerden biri de; Avrupa Birliği ve UNESCO destekli Balat ve Fener Semtleri'nin Rehabilitasyonu Projesi'dir. Bu projede, Konutların toplumsal olgular gözönünde tutularak geliştirilmeleri, yakın çevredeki sosyal donatıların ve toplumsal hizmetlerin iyileştirilmeleri, Semtin köklü bir biçimde düzeltilmesi ve yeniden eski canlılığına kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu projenin hemen bitiminde Fatih Belediyesi de çeşitli rehabilitasyon çalışmalarına başlamıştır. Özellikle belediye kıyı şeridi ve ön görünüm alanı üzerinde projelerini yoğunlaştırmıştır. Projelerin sonunda eski, köhne, yıkık dökük, bakımsız konutlar ve sokaklar yerine çok daha güzel bakımlı ve güvenli konutlar ile sokaklar ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Kısmen bazı sokaklarda başarılı olsa da henüz çok yetersiz kalmıştır.

Rehabilitasyon çalışmalarının sonucunda kendini gösteren güzellikler, başta emlak piyasası ile uğraşanlar olmak üzere çeşitli yatırımcıyı kendine çekmiştir. İstanbul gibi büyük bir metropolitan şehrin merkezinde ve tarihi yarım adada yer alan Balat, Haliç kıyısında olması avantajını da tekrar kullanarak çok değerli bir yer olma özelliği kazanmıştır. Burada oturan halk için her ne kadar güzel bir gelişme gibi görünse de;

Balat Semti sakinleri tedirgin olmuşlardır. Hızla değerlenen semtlerinin ellerinden alınacağı kaygısı taşımaktadırlar. Halkı endişeye sevk eden hususun başında azınlıklardan boşalan bir semte yerleşmiş olmaları gelmektedir. Bu düzenleme çalışmaları neticesinde, eski yerli halkın tekrar geri gelmeleri endişesi taşımaktadırlar. Bir de para simsarlarının bakımsız yıkık dökük görünümlü yapıları alıp, iyileştirip, yüksek fiyata satmak istemelerinden oluşan bir baskı hissetmektedirler. Belediyenin Sulukule sakinlerine yaptığı muameleyi kendilerine de yapılacağını dile getirmektedirler. Çünkü belediye rehabilitasyon yapılan evler ile ilgili kişiye "ya kendin yap, ya belediye yapsın parasını öde, yada ödeyemediğin takdirde belediye masraflar karşılığında konuttan yüzdelik dilim alacağını" söylemektedir. Burada yaşayan halk da bu şekilde kendini baskı altında hissettiğini söylemektedir. Balat sakinlerinden bir gurup bu konuyla ilgili bir site kurarak, forum oluşturmaktadırlar. Tüm bunlar doğru ya da yanlış, halk üzerinde tedirginlik oluşturmaktadır.

Balat, sürekli bir değişim içindedir. Özellikle Haliç'in durumuna göre şekillenmektedir. Yakın zamanda bu olumlu gelişmeler ile daha nezih, daha kullanışlı bir semt olacağı, daha değerli olacağı ve göz önünde bulunacak bir semt haline gelmeye başlamıştır. Fener, Ayvansaray, Fatih, Yavuz Selim ve Eyüp Sultan gibi çok yakın çevresindeki çekicilikler ile turizmde de büyük atılım yapacağa benzemektedir.

Önemli olan içinde ki halk ile birlikte, semtin gelişmesini sağlamayı başarabilmektir. Yaşayan halkından kopuk olmayan, aynı zamanda bakımlı ve çekicilikleri olan bir semt haline getirilebilmesi ön plan da tutulmalıdır. Son on yılda müthiş bir hızla değişen mekânsal gelişim süreci olumlu olmaktadır.

Balat'da kurulu olan dernekler (oniki adet) daha aktif hale getirilerek, yeni projeler üretilmesinde öncü olmalı ve halkın desteğini sağlayarak yeni yatırımlar yapılması gerekmektedir.

Balat'ın en büyük sorunu zihinlerde oluşan kötü imajıdır. Balat'ın içine girmeyen, eski yerli insanlarıyla tanışmayan kimse Balat'a gelmek istemeyecektir. Bunun sebeplerinden biri, her gün önünden geçilen Ayvansaray–Mürsel Paşa Caddesi yol güzergâhında bulunan eski bina yıkıntıları, harebeler, bakımsız evler, tamirhaneler, Balat için kötü bir imaj oluşturarak, ön görünümü kapatmaktadır. Deniz kenarında bulunan boş arazide sürekli alkol tüketen insanların varlığı, semtin Balat Kapısı girişi ile Ferruh Kâhya Sokağı girişinde yer alan kahve, kıraathane ve çeşitli derneklerin müdavimleri kapı ağzında, dışarıda ve zaten küçük olan sokak girişlerinde oluşturdukları kalabalıklar iticilikler arasında yer almaktadır. Birde çeşitli uyuşturucu veya alkol bağımlısı birisi ile karşılaşma olasılığı ile Romen vatandaşların gençlerinden veya çocuklarından birinin para istemesi kuvvetli iticilikler arasında yer almaktadır. Balat'ta doğup büyüyen eski yerlilerin de en büyük şikâyetlerinden birisi eskiden gece hayatının çok olduğu, geceleri hareketli ve aydınlık olan bu yerlerde, artık semt sakinlerinin bile güven içinde dolaşamadığı bir yer haline gelmiş olması çok büyük olumsuzluktur. Hal böyle olunca turizme yönelik, otel veya pansiyon tipi ticarethaneler açılamamaktadır. Turist gelip kaldığında gece geç saatlere kadar dolaşmak ister, en son yatma amaçlı kullanmak ister. Balat buna müsait olmayınca bu tip yatırımlar daha çok çevre semtlere kaymaktadır.

Dar sokaklar ve otopark sorunuda çekiciliği kısıtlamaktadır. Bununla beraber çok eski yapıların bulunması ve bakımsız olması, metruk görünümlü binaların olması sokak aralarında dolaşanları tedirgin etmektedir. Yıkılmak üzere olan yapılar ile çok eskimiş, kullanılmayan, metruk binalar onarılmalıdır. Dar sokaklara bir çözüm olamayacağından semtin içlerine çok girmeden, semt çevresinde araç park yerleri ayarlanmalı, dar sokaklara otomobil girişi kısıtlanmalıdır. Böylece yayaların daha rahat dolaşabilmesi sağlanabilir.

Balat'ta yaşayan halkın bilinçlendirilerek, yaşam standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Semti tek başına ele almayarak, çevre semtler ile birlikte bir kalkındırma projesi yapılmalıdır. Fener ve Balat'taki gelişmeler, çevre semtlerdeki ve özellikle de

Ayvansaray çevresindeki işsiz ve boştaki insanları Balat'a doğru çekmekte ve zarar vermektedir. Burada ve çevrede yaşayan halk turizm konusunda bilinçlendirilerek, daha dikkatli davranmaları sağlanmalı ve turizmin artmasının halka çok olumlu yansımalarının olacağı anlatılmalıdır. Mevcut olan derneklerden faydalanılarak (mevcut oniki adet dernek) boşta gezen insanlar meşgul edilmeli ve çevreye zarar vermesi engellenmeli. Gençlerin ve çocukların daha çok spora ve sosyal aktivitelere katılması sağlanmalı ve daha güvenli ortam oluşturulmalıdır. Turist daha rahat dolaşabilmeli ve kendini güvende hissetmelidir. Böylece turist Balat'ta daha çok vakit geçirecektir. Bu da Balat'a olumlu dönecektir. Kısa dönemde bunlar yapılamayacak ise semtin merkezinde açık ve kapalı mekanı bulunan tarihi bir yapıyı da içine alan bir belediye sosyal tesisi gibi bir kompleks kurulmalıdır. Bu belediyeye ait bir hizmet olmalı ve çok pahalı olmamalıdır. Böylece güvenli bir ortam oluşturularak o merkez etrafında dolaşan turist yorulduğunda, dinlenme ihtiyacı duyduğunda, her türlü ihtiyacını giderebileceği bir limanı olacaktır. Semte bir de turizm danışma bürosu kurularak gelenlere yardımcı olunabilir.

En önemlisi çeşitli etkinlikler düzenlenerek, Balat'ın olumlu ve güzel reklamı yapılmalıdır. Günümüzde çeşitli dizilerde çekim mekanı olarak kullanılan Balat'tan hafızalarda kalan, olumsuz imajı olmaktadır. Çünkü senaryo gereği buraların metruk yapılarını ön plana alarak çekim yapmaktalar, buda seyirci üzerinde olumsuz bir Balat imajı bırakmaktadır. Bunlar en kısa zamanda durdurularak Balat'ın daha güzel yanları gösterilerek çekimler yapılmalıdır. Burada bulunan küçük esnafa belediyeler yardımcı olarak veya sponsor sağlayarak reklam vermesi sağlanmalıdır. Çeşitli magazin dünyasından, sporculardan ve iş dünyasından ünlü kişilerin buralara gelerek her hangi bir etkinliğe katılması sağlanmalı ve olumlu reklamlar yapılmalıdır.

Araştırma sonucunda Balat'ın tarihsel geçmişini ve yapılarını değerlendirmediği ortaya çıkmıştır. Balat bütün bu zenginliğini, Haliç kıyısındaki konumundan ve tarihinden almaktadır. Bunun kültür turizmi, açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, Nur: "Balat", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.10-12.

Alus, Sermet Muhtar: **İstanbul Kazan Ben Kepçe**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Arıbaş, Kenan: **Bucak (Burdur)'ın Kent Coğrafyası,** Tablet Yayınevi, 2.Baskı, Konya, 2009.

Aslan, Yasemin: **Bir Kentsel Analiz; Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Ayla, Filiz: "Balat ve Fener'de Tanıklıklarımız..2003", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu,** 22-23 Mayıs 2003, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.545-550.

Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu (İstanbul Tarihi Yarımadası), Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği, UNESCO Dünya Mirası Merkezi Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Şubat 1998.

Belge, Murat: **İstanbul Gezi Rehberi**,Türk Tarih Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1994.

Budak, Burcu: **Kentsel Yenileşme Süreci Bağlamında 'Soylulaştırma':Fener-Balat Örneği,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Feb Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Cezar, Mustafa: "Osmanlı Devrinde İstanbul yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", **Türk Sanat Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri I,** İstanbul, 1963.

Cezar, Mustafa: **Osmanlı Başkenti İstanbul**, Erol Kerim Aksoy Kültür Eğitim Spor ve Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul, 2002.

Çelik, Zeynep: **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul**, 2. Baskı,

Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

Darkot, Besim: **İstanbul'un Coğrafyası**, İstanbul-Eminönü Halkevi Dil, Tarih Ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı IV, Bürhanettin Basımevi, İstanbul, 1938.

Deleon, Jak: **Balat ve Çevresi: İstanbul'un Fethi ve Haliç Semtleri,** Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1997.

Dilek Erden, "Haliç'te Dönüşüm ve Tarihsel Süreklilik", **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Voyvoda Toplantıları**, 11 Mart 2009,(Çevirimiçi)http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0809.html.

Dirimtekin, Feridun: **Fetihten Önce Haliç Surları,** Simurg Kitabevi, İstanbul, 1956.

Eyice, Semavi "Balat Hamamı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.12-13.

Güler, Fazıl: "Haliç Civarında Yaşayan Ailelerin Sosyo – Ekonomik Yapısı", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu**, 22-23 Mayıs 2003, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.533-544.

Joucques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul; Plan D'assurances, Axa Oyak ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

Işın, Ekrem: **İstanbul'da Gündelik Hayat**, İletişimYayınları, İstanbul,1995.

Karaca, Zafer*:* **İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Kayra, Cahit: **İstanbul Haritaları**, Sınai Bankası Yayınları, İstanbul, 1990.

Koçu, R. Ekrem: "Balat", **İstanbul Ansiklopedisi,** İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi , c.4, İstanbul,1960, s.1970-1971.

Kuban, Doğan: **İstanbul Bir Kent Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

Okay, M.Orhan: "1940'lı Yıllarda Haliç'te Bir Köşe : Balat ve Çarşısı", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu**, **22-23 Mayıs 2003**, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.551-555.

Oktar, Tiğinçe
Genç, Hamdi: "Osmanlı İstanbul'unda Haliç ve Çevresinde Kirlilik Sorunu", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu**, 22-23 Mayıs 2003, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.583-590.

Ortaylı, İlber: **İstanbuldan Sayfalar,** Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.

Özbilge, A. Fuat: "**Fener Balat Ayvansaray**, İstanbul, Bağlam Yayınları, Ekim 2005.

Seropyan, Vagarşap: "Surp Hreşdagabet Kilisesi" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** c.3, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.90-91.

Siyahhan, Nurdan: **Balat: Kentim İstanbul Semt Kitapçıkları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1990.

Tanman, Baha: "Ferruh Kethüda Camii ve Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.294-295.

Tümertekin, Erol: **İstanbul İnsan ve Mekân**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Uçar, Ahmet
Siyahhan, Nurdan: **"**19. ve 20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Balat'ta Sosyal Hayat", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu**, 22-23 Mayıs 2003, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.527-532.

Uykucu, Ekrem: **İlçeleriyle Birlikte İstanbul**, Kahraman Yayınları, İstanbul, t.y.

Winer, Müller: **İstanbul'un Tarihsel Topografyası,** Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002.

Tarihi Yarımada Genel Tipoloji Envanteri ve Kentsel Tasarım Rehberi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü, İstanbul, 2008.

Verdön, İrem: **Balat Ayan Caddesi 14-18-22 no'lu Sıra Evlerin Restorasyon Projesi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Yenen, Zekiye
Yücetürk, Eser: "Haliç'in Mekansal Bütünlüğü ve Silüet İrdelemesi", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu, 22-23 Mayıs 2003**, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2004, s.591-603.

(Çevirimiçi)http://www.orahayim.com/?_Args=Dynamic,23, 21 Aralık 2009.

(Çevirimiçi)http://www.ulubatlihasanio.k12.tr/Sayfa.asp?islem=2&SayfaNo=59, 22 Kasım 2009.

(Çevirimiçi) http://sehirrehberi.ibb.gov.tr, 07 Ocak 2010

(Çevirimiçi)http://www.kirimliaslanbey.k12.tr/okulumuz.asp 22 Kasım 2009.

(Çevirimiçi)http://www.fenerbalat.org, 10 Eylül 2009.

(Çevirimiçi)http://www.balatfener.com, 10 Eylül 2009.

(Çevirimiçi)http://www.orahayim.com/?_Args=Dynamic,23 Kasım 2009.

(Çevirimiçi)http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay.aspx?cid=16727&rid=2, 01 Ocak 2010.

(Çevirimiçi)http://www.salom.com.tr/news/detail/10307-Balatta-bir-kultur-mozaigi, 18 Aralık 2009.

(Çevirimiçi)http://www.yedikule.org/index2.php?option=com_content&task=emailform&id=378&itemid=1, 19 Kasım 2009.

(Çevirimiçi)http://tr.wikipedia.org/wiki/Balat,_Fatih, 10 Eylül 2009.

(Çevirimiçi)http://www.istanbullife.org/balat.htm, 10 Eylül 2009.

(Çevirimiçi)http://www.tarikus.k12.tr/tky/STRATEJİK%20PLAN.doc, 11 Ocak 2010.

(Çevirimiçi)http://forum.arkitera.com/koruma-restorasyon/17684-fener-ve-balat-semtleri-rehabilitasyon-program%C4%B1-ile-yenileme-alan%C4%B1-projelerinin-farki.html, 19 Kasım 2009.

(Çevirimiçi)http://www.tarihistanbul.net/tarihi-eser-turleri/tarihi-semtler/balat/balat.htm, 19 Kasım 2009.